

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
EESTI MEREAKADEEMIA

Meremajanduse keskus

Anita Hansen

Saaremaa elanike finantskäitumise analüüs

Lõputöö

Juhendaja: Kristiina Maarma

Kuressaare 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Anita Hansen

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 154231

Üliõpilase e-posti aadress: anitahansen0@gmail.com

Juhendaja Kristiina Maarma

Töö vastab lõputööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

ANNOTATSIOON

Lõputöö eesmärk oli välja selgitada, milline on Saaremaa elanike finantskäitumise ja raha planeerimise harjumused vanuses 18-45 eluaastat. Töös kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ning andmete kogumiseks elektroonilist küsimustikku. Tulemusi analüüsiti erinevate statistiliste meetodite abil. Püstitatud hüpoteeside kinnitamiseks või ümberlükkamiseks kasutati korrelatsioonianalüüsi

Uuringu tulemustest selgus, et Saaremaa elanike majandusliku olukorda mõjutab see, milline on nende haridustase. Kõrgema haridustasemega inimestel on majanduslikult paremini kindlustatud ning rahaasjade planeerimine ei suurenda valmisolekut paremini tulla toime rahaliselt ootamatute olukordadega.

Üldiselt on Saaremaa elanikud aktiivsed oma rahaasju planeerima, sellega tegeleb 93% vastajatest. Sääste on keskmiselt kogutud 2-3 kuu palga ulatuses, mis näitab, et inimestel on olemas võimekus tulla lühiajaliselt toime sissetuleku vähenemisega.

Investeeringuga Saaremaa elanikud praktiliselt ei tegele. Pigem kogutakse sularaha või raha arvelduskontole.

Võtmesõnad: Finantskäitumine, finantskirjaoskus, rahaasjade planeerimine, säästmine, rahalised eesmärgid, finantsharidus

Sisukord

SISSEJUHATUS	5
1. FINANTSKÄITUMISE TEOREETILISED ALUSED	7
1.1 Finantskirjaoskuse mõiste ja finantskirjaoskuse mõõtmine	7
1.2 Finantskirjaoskuse mõju finantskäitumisele.....	11
1.3 Finantskirjaoskuse mõju raha planeerimisele.....	14
1.4 Finantskäitumine Eestis	17
2. UURINGU VALIM NING METOODIKA	21
2.1 Küsimustiku ning valimi tutvustus	21
2.2 Valimi üldine iseloomustus	23
3. UURINGU TULEMUSED	27
3.1 Saaremaa elanike finantsolukord.....	27
3.2 Saaremaa elanike rahaasjade planeerimine	32
3.3 Saaremaa elanike säästmisharjumused.....	37
3.4 Järeldused ja ettepanekud	40
KOKKUVÕTE	43
SUMMARY	46
KASUTATUD ALLIKAD	48
LISA	51

SISSEJUHATUS

Rahaga ümberkäimise oskusest ehk finantskirjaoskusest on räägitud aastakümneid, kuid sellele suuremat tähelepanu on hakatud pöörama alles hiljaaegu.

Lähiminevikus olnud majanduskriisist võib leida näiteid, kus väike osa suure võlakooormusega elanikkonnast, on avaldanud turul toimuvale märkimisväärset mõju. Laenukoormuse koondumine kõrgema riskiga laenuvõtjatele Ameerika Ühendriikides ning probleemsete madalakvaliteediliste laenude koondumine kõrge krediitireitinguga hüpoteegiga tagatud võlakirjadesse vapustas finantsturge mitte üksnes USA-s, vaid ka Euroopas ning põhjustas aastatel 2007-2008 ulatusliku finantskriisi. See on hea näide sellest, kui oluline on omada ülevaadet leibkondade varade ja kohustuste jaotumisest (Meriküll jt, 2016) ning sellest, miks on oluline inimeste oskus rahaga ümber käia.

Raha planeerimine, selle läbimõeldud paigutamine ja säästmine aitab inimestel luua endale majanduslikku turvatunnet ning kindlustada endale kvaliteetset pensionipõlve, samuti võimet toime tulla elus ette tulevate ootamatute olukordadega. Sellest tulenevalt on töö autori eesmärgiks välja selgitada, milline on Saaremaa elanike finantskäitumine ja raha planeerimise harjumused ning kuidas valmistanud finantsiliselt ootamatuteks olukordadeks.

Töö käigus soovitakse välja selgitada, kas kõrgema haridustasemega inimestel on parem majanduslik olukord ning kas oma rahaasjade planeerimine suurendab valmisolekut iseseisvalt toime tulla rahaliselt ootamatute olukordadega.

Eesmärgist lähtudes on vaja läbi töötada seda valdkonda puudutav kirjandus, tutvuda sellealaste varasemalt läbiviidud uuringutega nii välismaal kui ka Eestis ja viia läbi kvantitatiivne uuring 250 Saaremaa elaniku seas vanuses 18-45 eluaastat, kes on käesoleva töö uurimisobjektiks. Valimi suurust võib pidada töö eesmärgist lähtuvalt piisavaks.

Metoodikana kasutatakse küsimustikul põhinevat kvantitatiivset uuringut internetikeskkonnas, mille käigus kogutud andmetele tuginedes on võimalik kontrollida

püstitatud hüpoteese, teha hüpoteeside kontrollimiseks korrelatsioonianalüüs ning kasutada kirjeldava statistika näitajaid tulemuste esitamiseks ja järelduste tegemiseks.

Käesolev töö on jaotatud kolmeks peatükiks:

Esimeses peatükis on antud kirjanduslik ülevaade finantskirjaoskuse, finantskäitumise, raha planeerimise ja säästmise mõistetest ning seostest inimeste majandusliku heaoluga. Lisaks antakse lühiülevaade seni Eestis läbiviidud finantskirjaoskust puudutavate uuringute tulemustest.

Teises peatükis tutvustatakse käesoleva töö raames läbiviidud uuringut ja metoodikat ning iseloomustatakse valimit.

Kolmandas peatükis viiakse läbi andmeanalüüs, mille käigus kontrollitakse hüpoteese, esitatakse uuringu tulemused ning peamised järeldused.

1. FINANTSKÄITUMISE TEOREETILISED ALUSED

Käesoleva uurimistöö teoreetilises osas käsitletakse finantskirjaoskuse ja raha planeerimise olulisemaid termineid ning antakse ülevaade Eestis läbi viidud finantsalase kirjaoskuse uuringutest. Esimeses alapeatükis antakse kirjandusel põhinev ülevaade finantskäitumisest ja finantskirjaoskusest, teises alapeatükis keskendutakse sellele, kuidas mõjutab finantskirjaoskus finantskäitumist, kolmandas alapeatükis keskendutakse sellele, kuidas finantskäitumine mõjutab raha planeerimist ning neljandas alapeatükis antakse ülevaade finantskirjaoskusest Eestis läbiviidud uuringute põhjal.

1.1 Finantskirjaoskuse mõiste ja finantskirjaoskuse mõõtmine

2006. aastal käivitas USA esmakordselt riikliku strateegia finantsalase kirjaoskuse parandamiseks. Kahjuks algasid riiklikud strateegiad ilma finantskirjaoskuse selge määratluseta ja selleta, kuidas mõõta seda järjepidevalt mõõta. (Remund 2010, 276)

Sellised mõisted nagu **finantskirjaoskus** (*financial literacy*), **finantsteadmised** (*financial knowledge*) ja **finantsharidus** (*financial education*) kasutatakse kirjanduses ja populaarmedias tihti sünonüümidena ning vähesed teadlased on püüdnud neid mõisteid eraldi defineerida (Huston 2010,296). Seetõttu on finantskirjaoskuse mõiste kindla definitsiooni leidmine muutunud väga keeruliseks, kuna teadlased on olnud pikka aega eriarvamusel, kuidas võiks seda mõistet määratleda. (Remund 2010, 279)

Termin finantskirjaoskus (*financial literacy*) võeti kasutusele 1997. aastal USA-s *Jump\$tart Coalition*-i poolt, defineerides seda mõistet kui võimet kasutada teadmisi ja oskusi, et oma rahalisi ressursse efektiivselt majandada eluaegse rahalise turvatunde jaoks (Stopler jt, 2017, 588). Ehk, et kõige põhilisemal tasemel tähendab "finantskirjaoskus" teadmisi ja arusaamist finantspõhimõtetest, mille tulemuseks on võime teha teadlikke, kindlaid ja tõhusaid otsuseid raha kohta (Capuno jt, 2011, 37-38) ning omada pädevust raha juhtimisel. Seda mõistet pole alati kirjeldatud kui finantskirjaoskust, kuid idee pärineb 1900. aastate algusest (Remund 2010, 279).

Finantskirjaoskust saab kirjeldada laialt ja kitsalt. Lai definitsioon tähendab arusaamist majandusest ning sellest, kuidas majandustingimused ja erinevad asjaolud mõjutavad majapidamiste/leibkondade otsuseid. Finantskirjaoskuse kitsas definitsioon keskendub peamistele rahahaldustööriistadele, nagu eelarve koostamine, säästmine, investeerimine ja kindlustus. See on eriti oluline finantstoodete tarbijatele otsuste tegemisel. (Capuno jt, 2011, 37-38)

Kuna teadlased on olnud eriarvamusel, uuris Huston 71 erinevat uuringut finantskirjaoskuse kohta, neist 13%-l oli määratletud finantskirjaoskuse mõiste täpselt. Ta leidis nendest uuringutest kaheksa erinevat definitsiooni:

1. finantskirjaoskus on võime teha teadlikke otsuseid ja võtta vastu efektiivseid raha kasutamise ja haldamisega seotud otsuseid;
2. isiklik finantskirjaoskus on võime lugeda, analüüsida, hallata oma finantsasju ning vestelda finantsteemadel. See hõlmab endas võimet teha rahalisi otsuseid, arutada finantsteemadel ilma ebamugavustundeta, tulevikku planeerida ning kompetentselt reageerida elusündmustele, mis mõjutavad igapäevaseid finantsotsuseid;
3. finantskirjaoskus on põhiteadmised, mida inimesed vajavad tänapäeva ühiskonnas elamiseks;
4. finantsteadmised on defineeritud kui arusaamine peamistest finantstingimustest ja põhimõtetest, mis on vajalikud igapäevaseks toimimiseks ühiskonnas;
5. tarbijate finantskirjaoskus on määratletud kui enesehinnang finantsteadmistele;
6. finantskirjaoskus tähendab inimese võimet mõista ja kasutada finantspõhimõtteid;
7. finantskirjaoskus on võime kasutada teadmisi ja oskusi rahaliste vahendite tõhusaks haldamiseks, et luua majanduslik turvatunne;
8. finantskirjaoskus on võime kasutada teadmisi ja oskusi, et rahalisi vahendeid efektiivselt hallata majandusliku heaolu nimel. (Capuno jt, 2011, 39-40)

Selleks, et saada aru finantsalase kirjaoskuse olulisusest tõhusate finantsotsuste tegemisel on vaja eelkõige finantskirjaoskuse mõistele selget määratlust ning üldist arusaamist sellest, kuidas see on kontseptualiseeritud (Stopler jt, 2017, 588). On vaja leida vahendid, millega mõõta tarbijate võimekust teha tõhusaid finantsotsuseid, saamaks aru finantskirjaoskuse tasemest ja selle parandamise võimalusest (Huston 2010, 296).

Maailmapank selgitab, et finantskirjaoskuse mõiste on seotud teadmiste, oskuste, hoiakute ja käitumisega. See seos on oluline, kuna teadmised mõjutavad hoiakuid, mis seejärel avalduvad teatud tüüpi käitumisena (Capuano jt, 2011, 49).

Praegu ei ole olemas veel ühtseid vahendeid, kuidas finantskirjaoskust mõõta. Tavaliselt kasutatakse finantskirjaoskuse ja/või finantsteadmiste näitajaid, et aru saada vajadusest finantshariduse järele ja selgitada välja säästmise, investeerimise ja laenukäitumise harjumused (Huston 2010,296).

Finantskirjaoskust mõõdetakse tavaliselt üksikisiku tasandil ja seejärel jagatakse vastajad gruppideks, näiteks keskkooliõpilased või madala sissetulekuga täiskasvanud, et esitada makromajanduslikku vaadet (Remund 2010, 279). Finantskirjaoskuse taset hinnatakse läbi testide tegemise, tavaliselt leibkondade uuringutes (*household surveys*). Küsimused puudutavad finantstoodete teadmist (nt teadmised aktsiate, võlakirjade, investeerimisfondide või hüpoteekide kohta), finantsalaste mõistete teadmist (näiteks inflatsioon, riskide maandamine või raha väärtuse kohta ajas) ning üldisi matemaatilisi ja numbrilisi oskusi. Selleks, et teada saada vastaja finantskirjaoskuse taset kasutatakse erinevaid meetodeid. Osad uuringud mõõdavad finantskirjaoskust lihtsate indikaativsete muutujatega, mitmed teised autorid tuginevad rohkem edasi arenenud tehnikatele nagu näiteks peakomponentide analüüsile (PCA) (*principal component analysis*), faktoranalüüsi põhimudelile (*iterated principal factor analysis*) või klasteranalüüsile. (Stopler jt, 2017, 589)

Kuigi testidel põhinevad lähenemisviisid võrdluses finantsvõime hindamisega on muutunud finantsalase kirjaoskuse hindamise rahvusvaheliseks suunaks, on mõningaid tõendeid selle kohta, kas sellised küsimused võiksid olla parem viis selgitamiseks välja finantsalast kirjaoskust (*Ibid.*, 590).

Kuigi finantskirjaoskusele ei ole kirjanduses universaalset definitsiooni, peaksid finantskirjaoskuslikul inimesel olema järgmised omadused:

- 1) põhiteadmised rahast, sealhulgas arvutusoskus ja raha haldamise oskus;
- 2) eelarve koostamise oskus jälgimaks kulusid ja tulusid;
- 3) säästmise ja planeerimise oskus;
- 4) teadmised erinevatest laenuüpidest, hüpoteekidest;
- 5) finantstoodete mõistmise oskus. Sealhulgas võime otsustada, kas sõltumatud nõuanded on antud või peaksid olema antud, võime mõista toodete omadusi ja investeringute riski ning tooteid omavahel võrrelda;
- 6) võime kaitsta oma õigusi ning aru saada pettustest. (Capuano jt,2011, 41)

Atkinsoni ja mõnede teiste poolt läbiviidud uuringutest on selgunud, et raha juhtimise oskust peavad vastajad finantsvõimekuse vajalikuks osaks. Rahaliselt võimekad inimesed suudavad oma eesmärkideni jõuda. Kuigi uuringutest tuli välja, et piisavalt kõrge sissetulekuga vastaja, peaks olema suuteline oma eesmäärke täitma ilma eriliste raha juhtimise oskusteta. Teisteks olulisteks tähelepanekuteks oli vajadus planeerida tulevasi väljaminekuid või vähemalt mõista vajadust neid kulusi planeerida. Samuti peeti oluliseks jälgida inimeste hoiakuid krediitoodete kasutamise suhtes ning harjumust kulusi teha. (Atkinson jt, 2006,17)

Raha planeerimise oskust peeti finantsvõimekuse teiseks valdkonnaks. Võiks eeldada, et finantsiliselt võimekad inimesed, võiksid olla suutelised toime tulema suuremate ette teada olevate rahaliste kohustustega. Näiteks pensionile jäämine on pikalt ette teada olev märkimisväärne rahaline muutus, mille jaoks inimesed võiksid plaane teha või olla vähemalt teadlikud vajadusest selleks plaane teha. Need, kes edukalt plaanivad, võivad ette näha ka ootamatuid sündmusi. Siinkohal on ka hoiakud üks osa planeerimisest (Atkinson et 2006,17).

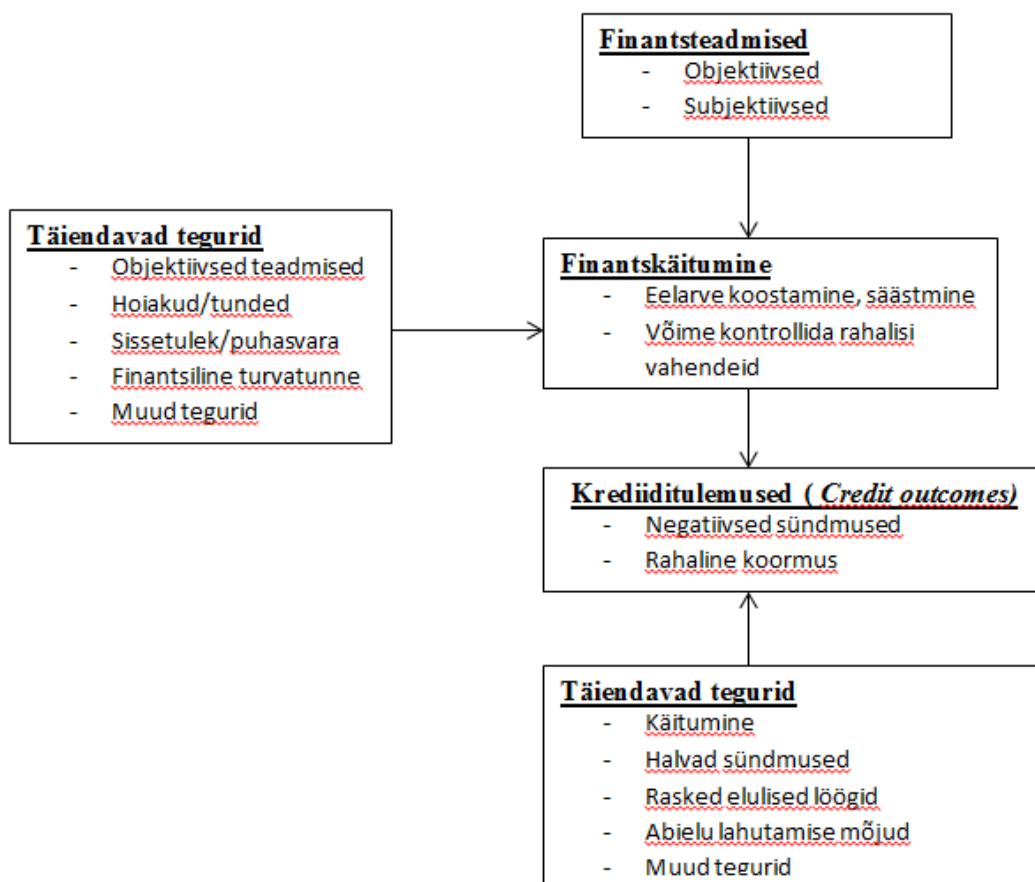
Paljud organisatsioonid on seadnud endale eesmärgiks uurida ja arendada finantskirjaoskust. Teiste hulgas ka OECD - Majandusliku Koostöö ja Arengu

Organisatsioon (*Organisation for Economic Cooperation and Development*), mis on välja töötanud finantskirjaoskuse küsimustiku, mida saab kasutada erinevates riikides, et võrrelda riikidevahelisi tulemusi. See küsimustik võtab kokku teadmised, käitumisharjumused ja hoiakuid ning selle eesmärgiks on tuvastada sarnasusi ja erinevusi finantskirjaoskuse tasemete kohta üle maailma. (Atkinson jt, 2011, 657)

Teadmiste taseme mõõtmise ja arusaamise tulemusena on võimalik üles leida kitsaskohad ning riskigrupid. Selline riikidevaheline meetmete võrdlus annab olulist teavet selle kohta, millised riiklikud finantshariduse ja tarbijakaitsemeetmed töötavad kõige paremini, et anda poliitikutele infot, kuhu suunas liikuda (Atkinson jt, 2011, 657).

1.2 Finantskirjaoskuse mõju finantskäitumisele

Head finantsalased teadmised on vastutustundliku finantskäitumise üks olulisim osa, (Baker jt, 2016, 164) sest see mõjutab igapäevast raha juhtimist ning samuti pikaajalisi eesmärke (Danes jt, 2007, 48). Järgnev *Federal Reserve Bank of Richmond* poolt loodud Joonis 1 näitab, et teadmised on tarbija käitumise aluseks ning muud tegurid mõjutavad nende teadmiste rakendamist. Courchane'i ja Zorni uuringu kohaselt mõjutavad finantskäitumist kõige rohkem "teadmised". (Capuano jt, 2011, 34)

Joonis 1 Finantskäitumist mõjutavad tegurid (Capuano jt, 2011, 34)

Madala finantskirjaoskuse tase on seotud ebapiisava finantskäitumisega, millel võivad olla pikaajalised tagajärjed (Stolper jt, 2017, 582). See on viinud laenuvõlgnevusteni, selleni, et inimestel puuduvad säästud, mistõttu minnakse pankrotti. See on omakorda paljud riigid viinud tõsiasjani, et finantsharidust tuleb rohkem edendada. (Danes jt, 2007, 48) Rahaliselt võimekad kodanikud on riigi pikaajalise majandusliku edu jaoks otsustava tähtsusega. Inimesed, kes jälgivad oma raha, täidavad oma eesmärgid ja tulevikuplaanid, loovad tugeva aluse majanduskasvuks on öelnud Tony Hobman. (Adriaenssens 2010, 3)

Finantskäitumist peetakse üldiselt ratsionaalseks. Finantskirjaoskuste uuringutest on välja tulnud, et finantsvaldkonnas teadlikud tarbijad teevad optimaalseid tarbijaotsuseid ning need, kellel puuduvad teadmised finantsvaldkonnas ei tee nii häid tarbijaotsuseid. (Capuano jt, 2011, 159) Finantskirjaoskamatud inimesed ei võta arvesse finantstoodete põhiomadusi, näiteks riski ja tulu; nad ei tutvu toodete tingimustega ega võrdle neid

pakkumistega; nad ei hinda olemasolevate toodete asjakohasust ega muuda vajadusel toodet; ostavad ebavajalikke tooteid; ei võta arvesse erinevaid lisanduvaid tasusid; ei küsi finantsalast nõu spetsialistidelt; tuginevad liialt ebaprofessionaalsetele allikatele jne (Capuano jt, 2011, 75).

Finantskäitumise ja psühholoogia uuringud näitavad, et inimesed ei käitu alati ratsionaalselt. Ebaratsionaalselt käituvad inimesed teevad tarbijtena tihti ebamõistlikke tarbijaotsuseid (Capuano jt, 2011). Finantskirjaoskus on oluline seetõttu, et inimesed ei teeks enda elus valikuid, mida nad hiljem kahetseksid (Danes jt, 2007, 58). On analüüsitud palju erinevat kirjandust, et kas kõrge finantskirjaoskuse tase mõjutab inimesi tegema paremaid finantsotsuseid. Erinevates dokumentides on tõendatud, et finantskirjaoskuse ja finantskäitumise vahel on positiivne korrelatsioon. (Stopler jt, 2017, 611) Seetõttu on vaja finantskoolituse tarbijate käitumise parandamiseks seoses finantstoodete ja -teenustega (Capuano jt, 2011, 35).

Meier ja Srenger on välja toonud et need, kes vabatahtlikult osalevad finantsharidusprogrammides, mõtlevad rohkem tuleviku peale (Stopler jt, 2017, 611). Uuringud leiavad, et enamik inimesi ületab oma finantsvõimekust. Finantsalane haridus tagab selle, et inimestel oleks realistlik ülevaade oma finantsteadmiste kohta ning nad läheneksid investeringute tegemisele ja finantsotsuste langetamisele ettevaatlikult. (Capuano jt, 2011, 21)

Noored eeldavad tööle asudes suuremat sissetulekut, kui nad reaalselt saavad ning kerge ligipääs erinevatele krediitoodetele võib panna neid tulevikus finantsiliselt keerulisse seisusse. Seetõttu on oluline tõsta noorte teadlikkust finantsasjades, et nad suudaks teha ratsionaalseid otsuseid. Oluline on perekondade, koolide ja kogukonna koostöö, sest koolid üksinda ei ole võimelised noori juhendama. Kui lapsed on alles noored, siis on pere peamine keskkond, kus õpitakse tundma rahalisi vahendeid. Seega pere finantskäitumine mõjutab olulisel määral laste finantskäitumist. Beverly ja Clancy tõid oma uuringus välja, et vanemad ei õpeta oma lapsi finantsasjades piisavalt ega jaga lastega oma kogemusi. Aja jooksul vanematelt saadud kogemused ja nõuanded muutuvad noorukite jaoks normideks, mis mõjutavad nende tulevase ootuse ning käitumist. (Danes jt, 2007, 48)

Capuano ja Ramsy poolt läbi viidud uuring näitab, et sotsiaal-demograafilised tegurid määravad heaolu ja sissetuleku suuruse. See omakorda võimaldab sotsiaalse positsiooni ja ligipääsu sotsiaalsetele võrgustikele, mis annavad kontakti ning informatsiooni otsuste tegemiseks. Lisaks selgub uuringust, et finantskäitumist mõjutavad isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud, psühholoogilised ja kognitiivsed tegurid. (Capuano jt, 2011, 159)

Euroopa Komisjon on tunnistanud, et finantsalane kirjaoskus annab tarbijale suurema läbirääkimispositsiooni, sest ta mõistab rahastamist ja tarbijalepingu tingimusi. Selle tulemusena saavad tarbijad paremaid pakkumisi ning on teenusepakkujate suhtes nõudlikumad. (*Ibid.*, 22) Isiklikul tasandil, annab rahaasjade juhtimise oskus meile vabaduse, suurendab valikuid ning aitab kaasa psühholoogilisele heaolule (Adriaenssens 2010, 3). Kõrge finantsalase kirjaoskusega inimestel on sarnased omadused: hea numbriline võimekus, intelligentsus, motivatsioon tegeleda isiklike rahaasjadega ning kannatlikkus (Stopler jt, 2017, 611). *UK Financial Services Authority* andmetel on inimene, kes teeb võimekaid (*capable*) valikuid, keegi, kes kogub teavet erinevate toodete kohta, võrdleb toote omadusi (näiteks hinda, riskitaset), üleüldiselt tutvub tootega enne otsuse tegemist. Selline inimene teab, millal öelda müüjale "ei" ning millal vahetada teenusepakkujat (Capuano jt, 2011, 48).

Hea finantskäitumise realiseerimine saavutatakse oma teadmiste ja oskuste arendamise kaudu. Hea suhtumisega oskuslik ja asjatundlik inimene on parimas olukorras, kasutamaks ära võimalusi ning planeerimaks eelarvet ja kulutusi. (Capuano jt, 2011, 21)

1.3 Finantskirjaoskuse mõju raha planeerimisele

Mõistetel säästmine ja investeerimine on oluline vahe. Säästetakse pensioniks või mõne suurema asja ostmiseks. (Made 2014, 41) Raha ülejääk on see, mida saab suunata oma eesmärkide ja unistuste täitmiseks. Mida suurem on raha ülejääk, seda kiiremini soovitud eesmärgini jõutakse. (Parring 2013, 69) Lihtsalt säästa ei ole majanduslikult kõige õigem otsus, kuigi see on parem, kui mitte midagi teha. Targem on investeerida, et säästetud raha ei kaotaks ajas oma väärtust. (Made 2014, 41)

Säästmise eesmärk on säilitada kõrvale pandud raha tuleviku tarbeks ning see on investeerimise aluspõhi, sest investeerida saabki summasid, mis on igapäevasest tarbimisest kõrvale tõstetud, ehk säästetud. Pensioniks ei tasu säästa, sest pikaajalise kasu asemel võib kahjumisse jääda. (Made 2014, 41-42)

Termin personaalne rahandus või erarahandus (*personal finance*) tähendab eraisiku ,perekonna või leibkonna rahaasjade majandamist. Rahaasjades on üksikisik nagu väike ettevõtte. Kui ettevõtte peaeesmärk on kasumi teenimine oma aktsionäridele siis personaalse rahanduse eesmärk on eraisiku tulude-kulude kontrolli all hoidmine ja investeerimine tuleviku tarbeks. (Made 2014, 137) Kui oma tulusid ja kulusid oskuslikult juhtida, on investeerimisel järjest tähtsam roll. Investeerimine ei ole midagi muud kui otsustamine, kuidas hoida raha, mille oled oma eesmärkide jaoks kõrvale pannud. Variante on mitmeid: sularaha, väärtpaberid, kunstiesemed, väärismetallid jne. Investeerida tuleks varadesse, mille väärtus ajaga tõuseb, investeringuid tuleks hajutada ning jagada need eri varade vahel. (Parring, 2013)

Finantsalane kirjaoskus suurendab teadlikkust säästmise tähtsusest ning pensionile jäämise planeerimisest. On oluline mõista finantsmaailma, sest inimestel on üha suurem vastutus oma vanaduspensionile jäämise ees, kuna avaliku ja erasektori pensioni väljamaksed ei pruugi olla jätkusuutlikud. (Capuano jt, 2011, 16-17) Saksamaa uuringuandmete analüüsimisel on Bucher-Koenen ja Lusardi leidnud tõendeid tugeva korrelatsiooni kohta finantskirjaoskuse ja vanaduspensioniea planeerimise vahel. Uuringud, mis analüüsivad finantskäitumist USA-s, leiavad samuti, et madala finantskirjaoskusega isikud ei planeeri oma pensionile jäämist planeerida (Stopler jt, 2017, 614).

Rahaasjade korraldamise alus ei ole mitte ainult teadmised, vaid ka nende järgi tegutsemine. Selleks, et oma rahaasjade korraldamises soovitud tulemuseni jõuda, tuleb võimalikult täpselt paika panna vajalikud tegevused ning selgitada välja komistuskivid, mida vältida. (Parring 2012) Näiteks hea finantskirjaoskusega inimestel on suurem võimalus pensionile jäämiseks kokku hoida. See saavutatakse efektiivsete finantsotsuste tegemisega, mille tulemuseks on raha säästmine, võime määrata realistlikud pensionieesmärgid ning valida pensionile jäämise eesmärkide saavutamiseks sobivad investeringuid. (Capuano jt, 2011, 14-15) Oluline on juhtida oma kulusid. Mida

rohkem jääb pärast vajalike kulutuste tegemist tuludest üle, seda kiiremini saad liikuda oma finantseesmärkide poole. (Parring 2013, 65) Teadlikum tarbija säästab tuleviku jaoks, pensionile jäämise ajaks, ettenägematute olukordade tarbeks. Tabelis nr 1 on välja toodud erinevad ettenägematud olukorrad ning planeeritud elusündmused, mis mõjutavad inimesi rahaliselt. Madal finantskirjaoskuse tase on seotud väiksemate pikaajaliste säästudega. (Capuano, Ramsy 2011, 14-15)

Tabel 1 Planeeritud ja planeerimata sündmused, mis mõjutavad rahalist seisut (Adriaenssens 2010, 50)

Planeeritud sündmused	Planeerimata sündmused
Kodust lahkumine	Haigus
Tööle minemine/töölt lahkumine	Koondamine/töö kaotus
Kinnisvara ostmine/kolimine	Pärimine/muu ootamatu edu
Abiellumine	Lahutus
Lapse saamine	Märkimisväärne sissetuleku suurenemine/vähenedmine
Lapse haridus	Hooldajaks hakkamine
Pensionile jäämine	Elukaaslase surm
	Majanduskriis/ muu väline sündmus

ANZ SaverPlus uuring viitab Kempsoni ja Finney tööle, kes tuvastasid kolme tüüpi säästjad:

- 1) regulaarsed säästjad;
- 2) inimesed, kes säästavad mingi eesmärgi nimel;
- 3) mittesäästvad inimesed.

Uuringus tehakse ettepanek, et õige haridusega saavad mittesäästjad säästjateks või mingi eesmärgi nimel säästjateks ja eesmärgi nimel säästjad võivad saada regulaarseteks säästjateks. (Capuano jt, 2011, 20)

Planeerimine on oluline osa säästmisest, olenemata sellest, kas on tegemist pensionieaks plaanide tegemisega, elu või kinnisvara ostmise planeerimisega (Capuano jt, 2011, 46). Teaduslikult on tõestatud, et kui sa oled oma rahaasjade seisuga kursis, tead kuhu jõuda tahad, otsustad mida selleks teha ja alustad selle tegemist, siis need sammud viivad soovitud tulemuseni. Eelnevad sammud aitavad koostada konkreetset plaani oma

rahaasjade korraldamiseks, mis suurendab tõenäosust jõuda soovitud tulemuseni. Selline plaan võib märkimisväärselt parandada rahalist seisu nii lähitulevikus kui ka pensionipõlves. (Parring 2013)

Kempson on leidnud, et säästmise ja planeerimise olulised valdkonnad on:

- 1) Hädaolukordade lahendamine, kui on olemas säästud või kindlustus;
- 2) Suhtumine finantsplaneerimisse;
- 3) Pensioniks säästmine ja pensionile jäämise planeerimine;
- 4) Säästmine ja planeerimine mingiteks konkreetseteks kulutusteks (Capuano jt, 2011, 46).

Kõrgema sissetulekuga leibkonnad säästavad oma sissetulekust suurema osa võrreldes madalama sissetulekuga leibkondadega, mis tähendab, et nad akumulierivad rohkem vara. Kui suurema sissetulekuga leibkondade sissetulek väheneb, siis nad hakkavad rohkem säästma. Seevastu madalama sissetulekuga leibkonnad hakkavad sissetuleku vähenedes säästmist vähendama. (Meriküll jt, 2016)

See, kes tahab vanaduspõlves oma elustandardit säilitada või isegi tõsta, peab võimalikult varajases noorusest alates tegelema vähemal või rohkemal määral investeerimise ja ettevõtlusega (Made 2014, 15).

1.4 Finantskäitumine Eestis

Eestis arvatakse, et tasuta haridus, arstiabi, teed või hulgalised sotsiaaltoetused ongi hea ja eduka elu osa. Arvatakse, et heaks toimetulekuks piisab heast töökohast ning mõni on veendunud, et kõvasti tööd rabades võib lausa rikkaks saada. Soomes lihttööd tehes ja täna Eestiga võrreldes kordades kõrgemat palka teenides ei pruugi aga kõik rahamured lahendatud ja tulevik kindlustatud saada. (Made 2014,15)

Riigi majandus ja inimeste heaolu sõltub suurel määral ka inimeste finantsalastest otsustest. Finantskirjaoskusega tarbijad on teadlikumad oma otsustes ja nõuavad kvaliteetsemat teenindust, mille tulemusena suureneb turukonkurents ja võimendub

innovatsioon. (Riitsalu, 2012) Eestis on elanike finantskirjaoskuse taset hinnatud erinevate uuringutega. Finantsinspektsiooni ja Rahandusministeeriumi tellimusel on Eesti läbi viidud üleriigilised täiskasvanute finantskirjaoskuse kvantitatiivuuritud 2006, 2009, 2010, 2012, 2013 ja 2015. aastal, viimase uuringu viis läbi agentuur Saar Poll. 2013. aastal uuris eestlaste säästmiskäitumist Poliitikauuringute Keskus Praxis (Jürgenson jt, 2013), mitme kitsama finantskirjaoskuse teema osas on küsitlusi korraldanud Konjunktuuriinstituut ja Swedbanki Erasikute Rahaasjade Teabekeskus (Riitsalu, 2012).

Eesti osales rahvusvahelises OECD täiskasvanute finantskirjaoskuse võrdlusuuringus 2010. aastal, milles osales 14 riiki ning valimis olid 18-74-aastased inimesed. Eesti elanikud olid teadmiste võrdluses teisel, käitumiselt aga viimasel kohal. Uuringust tuli välja, et eestlastel on head finantsalased teadmised, kuid neid ei osata rakendada. Võrreldes teiste uuringus osalejatega oli Eesti elanike seas läbi viidud uuringu tulemusel pere eelarve koostatud vaid 28% vastanutes, mis teistega võrreldes oli päris madal tase (Atkinson jt, 2012).

Eesti õpilased olid PISA 2012 uuringus osalenud kaheksateistkümnest riigist finantskirjaoskuse tasemelt kolmandal kohal. Võrreldes teiste riikidega on Eesti õpilastel rohkem praktilisi kogemusi igapäevaste pangateenuste kasutamisega. Finantskirjaoskust mõjutab pere majanduslik olukord, sotsiaalne taust, vanemate hoiakud ning käitumine rahaasjades. (Riitsalu, 2012)

Vajadus mõista euroala leibkondade varade ja kohustuste struktuuri ajendas Euroopa Keskpanga korraldama 2006. aastal esmakordselt euroala riike hõlmavat leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste uuringut (*Household Finance and Consumption Survey, HFCS*). Viimati viidi selline uuring Eestis läbi 2013. aastal. Uuringu tulemusena selgus, et leibkondade laenuturul osalemise poolest on Eesti euroalaga suhteliselt sarnane, kuid võlakoormus on koondunud rohkem noortesse suure sissetulekuga leibkondadesse. Laenudega leibkondade osakaal on Eestis 37%, euroalal 44%. Leibkondade finantskoormus on Eestis suhteliselt väike. Samas on madalamate sissetulekutega leibkondade laenukoormus märgatavalt kõrgem võrreldes euroalaga. Finantspuhvleid on Eesti peredel vähem kui euroalal keskmiselt ning likviidseid varasid

on veidi rohkem kui ühe kuu brutotulu väärtuses, mujal euroalal on see näitaja umbes kaks korda suurem. (Meriküll jt, 2016)

2014. aastal viis Finantsinspektsiooni tellimusel Turu-uuringute AS läbi uuringu finantsteenuste teadlikkusest ja nende kasutamist. Küsitleti inimesi vanuses 19-65. Uuringust tuli välja, et umbes 99% vastanutest omab arvelduskontot pangas. Võrreldes ülejäänud haridusrühmadega on pea kõigi finantsteenuste kasutajaid enam kõrgharidusega rühmas. Nad on enamast kõrgema sissetulekuga. Madalama sissetulekuga rühmades on rohkem neid, kellel on õppelaen, kiiralaen/SMS-laen ning järelmaks. 44% vastajatest peab end säästjaks, 3% investeerijaks, 37% kulutajateks ning 4% laenajateks. 50 % vastajatest omab sääste, enim on neid kõrgema haridustaseme, sissetuleku või tööalase staatusega inimeste seas. Säästjatest 56% säästab igaks juhuks, kolmandik ilma kindla eesmärgita. 19% vastajatest peab vajalikuks omada sääste rohkem kui kuue kuu palga ulatuses, kolmandik vastanutest 3-6 kuu palga ulatuses. 5% vastajatest peab säästmist mõttetuks. (Turu-uuringute AS, 2014).

2015. aastal viis Rahandusministeeriumi tellimusel sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll OÜ läbi avaliku arvamuse uuringu, mis käsitles Eesti elanike finantskirjaoskust ja finantsteenuste alast teadlikkust. Kuna sama ettevõtte on varemgi uuringuid läbi viinud, siis võrdluses varasemate uuringutega on inimeste teadlikkus finantsteenustest kasvutrendis. Uuringu tulemustest tuli välja, et peamise sissetulekuallika kaotamisel suudaks igakuiseid kulutusi katta üle 3 kuu ligi kolmandik vastanutest. Umbes iga kümnes inimene saaks hakkama kuni nädala. Keerulisem on hakkama saada madalama sissetulekute ning alg- ja põhiharidusega inimestel. Igal neljandal vastajal on viimase aasta jooksul tulnud ette olukordi, kus sissetulek ületab väljaminekuid. Ligikaudu pooled kärpisid oma kulutusi, alla poole laenasid perelt ning 29% maksid arved hiljem. Enamasti planeerivad Eesti elanikud oma rahaasju ühe kuu kaupa, igapäevaselt planeerib 14% vastanutest ning iga viies vastaja ei planeeri oma rahaasju üldse. Umbes 2/3 vastanutest on viimase aasta jooksul raha kogunud. Tuli välja, et mida suurem on inimese sissetulek ja haridustase, seda suurema tõenäosusega on ta ka mingil viisil raha kogunud. (SAAR POLL, 2015)

Inimeste hoiakute ning finantsilise käitumise muutmine on pikaajaline protsess, mis eeldab erinevate osapoolte head koostööd. Eestis jõustus 2013. aastal „Eesti elanike

finantskirjaoskuse edendamise programm aastateks 2013-2020“, mille peamisteks eesmärkideks on:

- 1) inimesed teadvustavad rahaasjade planeerimise vajalikkust ja nende hoiakud toetavad arukate finantsotsuste langetamist;
- 2) inimesed saavad aru finantsteenustest ja oskavad nende abil oma rahaasju igas eluetapis korraldada;
- 3) finantsteenuseid pakutakse vastutustundlikult (Rahandusministeerium, 2013).

Seni on lisaks õpetajatele jaganud finantsharidust erinevate koolituste ja konkursside kaudu Finantsinspeksioon, Eesti Pangaliit, NASDAQ OMX Tallinna börs, Eesti Pank, Haridus-ja Teadusministeerium ning Rahandusministeerium. Näiteks 2011. aasta alguses jagati tasuta kõigile koolidele „Finantsaabits. Rahaasjade korraldamise käsiraamat“, koostajaks Villu Zirnask Finantsinspeksiooni ja Tallinna börsi materjalide põhjal ning toetusel. Raamatud jagas koolidesse Haridus-ja Teadusministeerium. (Riitsalu, 2012)

2. UURINGU VALIM NING METOODIKA

2.1 Küsimustiku ning valimi tutvustus

Töös kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ja andmete kogumiseks kasutati koosnes 22 küsimusest koosnevat elektroonilist küsimustikku (vt Lisa 2). Küsimustiku koostamisel lähtuti osaliselt Saar Poll OÜ uuringust, mis käsitleb finantsalast kirjaoskust ja selle taset Eesti elanike seas 2015. aastal. Küsimustiku esimeses osas selgitati välja, kas vastaja on Saaremaa elanik, vastaja sugu, vanus, haridustase, leibkonna suurus, leibkonna sissetulek ja tööga hõivatus. Küsimustiku teises osas selgitati välja raha planeerimise ja säästmisega seotud harjumused- raha vaba jääk kuus, olulisemad rahalised eesmärgid, säästmisharjumused ning rahaasjade planeerimine. Küsimustiku kolmas osa hõlmas küsimusi kohustuste olemasolu ning nende täitmise kohta ning viimases osas olid toodud mõningad väited, millele paluti anda hinnang.

Küsimustik koosnes peamiselt valikvastustega suletud küsimustest, lisaks oli mõnele küsimusele võimalik anda ka oma vastus, kui ükski eelpool olevatest vastusevariantidest ei sobinud. Viimases küsimuses olid esitatud erinevad väited, ning seal sai skaalat kasutades anda oma hinnang.

Uuring viidi läbi Saaremaa elanike seas, vanuses 18-45 eluaastat. Selline vanusevahemik valiti seetõttu, et selles vanuses inimesed on tõenäoliselt kõige aktiivsemad kasutama erinevaid finantslahendusi. Nad astuvad alles ellu, loovad peret ja kodu ning selles vanuses on õige aeg ka pensionipõlve kindlustamiseks. Küsimustik koostati *Google Forms*'i keskkonnas. Küsimustikule oli võimalik vastata 13.04-20.04.2018 ning seda jagati läbi sotsiaalmeediakeskkonna *Facebook* lumepallivalimi meetodil.

Lumepallivalimi kasutamise peamine mõte seisneb selles, et uuringu läbiviija valib enda tutvusringkonnast sobiva profiiliga vastajad, kes omakorda värbavad oma tuttavaid uuringus osalema ning need omakorda värbavad oma tuttavaid ja seda jätkatakse seni, kuni vajalik valimi suurus on saavutatud (Heckathorn jt, 2004).

Töös kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit, kuna internetikeskkonnas saavad inimesed seda täita endale sobilikul ajal, inimesed eelistavad vastamisel jääda anonüümseks ning sel viisil vajaliku arvu vastajate kokkusaamise tõenäosus suurem.

Küsimustiku eesmärgiks oli välja selgitada, millised on Saaremaa elanike finantskäitumise ja raha planeerimise harjumused, mil määral ollakse valmistunud rahaliselt ootamatuteks olukordadeks, kui palju on inimestel sääste, kas nad on raha investeerinud, kui suured on finantskohustused ning kas oma raha kasutamist planeeritakse. Selleks, et kontrollida uuringu tulemusi, püstitati kaks hüpoteesi:

- 1) Kõrgema haridustasemega inimestel on parem majanduslik olukord;
- 2) Rahaasjade planeerimine suurendab valmisolekut tulla toime rahaliselt ootamatute olukordadega.

Tulemuste analüüsimisel kasutati MS Excelit, kuhu *Google Forms* keskkonnast eksporditi kõik vastused. MS Excelis viidi läbi kogu andmetöötlus- sorteeriti andmeid, tehti diagramme ja tabeleid, et läbi viia statistiline analüüs. Püstitatud hüpoteeside kontrollimiseks kasutati korrelatsioonianalüüsi.

Korrelatsioon on statistiline näitaja, mis näitab võimalikku seost kahe muutuja vahel ning selle seose tugevust näitab Pearsonsini korrelatsioonikordaja:

$$r_{xy} = \frac{cov(x, y)}{\sqrt{var(x)} \times \sqrt{var(y)}}$$

Kus r_{xy} on Pearsonsini korrelatsioonikordaja, $cov(x, y)$ on x -i ja y -i kovariatsioon ning $var(x)$ ja $var(y)$ on x -i ja y -i standardhälbed.

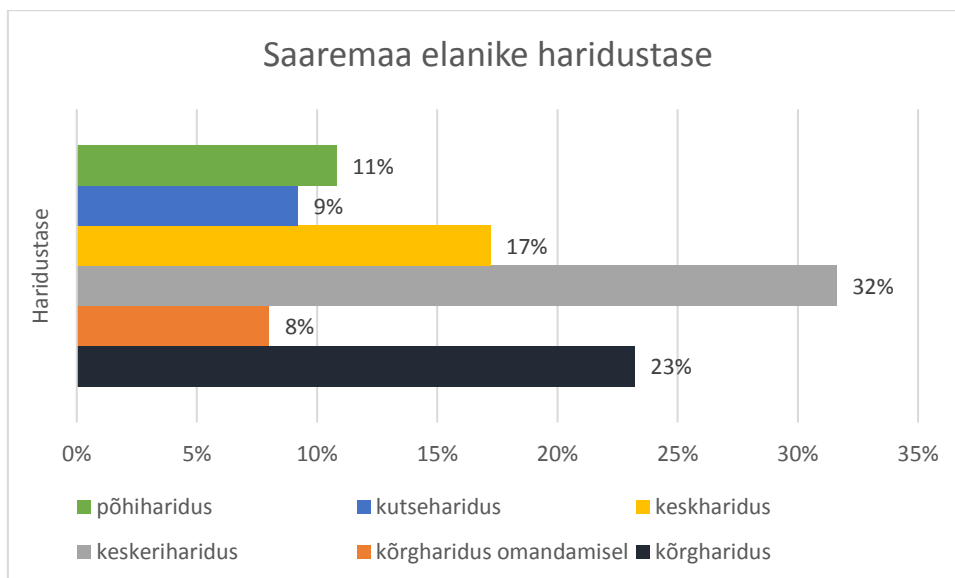
Korrelatsioonikordaja väärtus on vahemikus $[-1, 1]$, kus -1 korral on negatiivne lineaarne seos, 0 korral seos puudub ja 1 korral on täielik lineaarne seos. Väärtuste vahemikus 0,1 ja 0,3 vahel on nõrk seos, 0,3 ja 0,5 vahel on keskmine seos ning 0,5 ja 1 vahel on tugev seos. (SPSS Tutorials...)

Pearsonsi korrelatsioonikordaja näitab lineaarset seost kahe muutuja vahel, mis ei kajasta põhjus-tagajärg seoseid. Käesolevas töös kasutati Pearsonsi korrelatsioonikordaja arvutamiseks Exceli funktsiooni CORREL.

2.2 Valimi üldine iseloomustus

Lõputöö raames läbi viidud uuringus osales kokku 274 inimest. Kuna esines poolikuid vastuseid ning mitmed vastajad ei olnud Saaremaa elanikud või ei mahtunud vanuse piiridesse, siis eemaldati uuringus osalejatest 24 vastajat. Valimi suuruseks jäi 250, mida võib pidada töö eesmärgist lähtudes piisavaks, et leida uurimisküsimustele vastused ja teha järeldused.

Uuringus osalejatest olid 63% naised (157 vastajat) ja 37 % mehed (93 vastajat). Vastajate keskmine vanus oli **31,39** aastat. Joonisel 2 on välja toodud, et küsitluses osalenud Saaremaa elanike seas on enim keskeriharidusega inimesi, kogu vastajatest 32%, järgnevad kõrghariduse ja keskharidusega inimesed, vastavalt 23% ja 17%. Suhteliselt palju on põhiharidusega inimesi (11%) ja kutseharidusega inimesi 9%. Positiivne on see et 8% vastanutest on kõrgharidust veel omandamas.

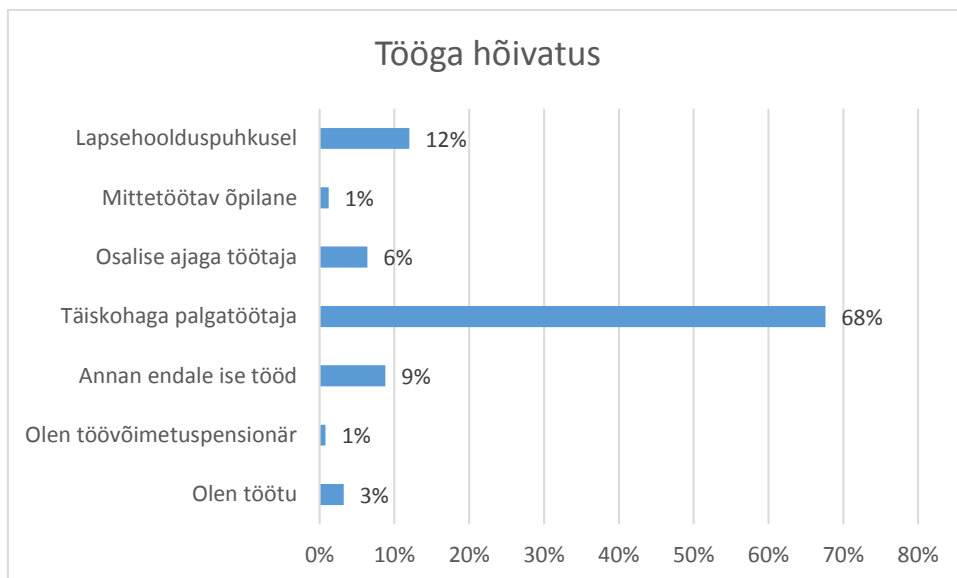
Joonis 2 Saaremaa elanike haridustase (Allikas: Autori koostatud)

Leibkonna sissetuleku lõikes on uuringus osalenud saarlaste seas enim neid, kelle netosissetulek ühe leibkonna liikme kohta jääb vahemikku 501-700 eurot kuus, see on 23% vastajatest. Kuna Statistikaameti andmetel oli näiteks 2016. aastal keskmine netosissetulek ühe leibkonnaliikme kohta Saare maakonnas 594 eurot kuus (Statistikaamet, 2018), võib saadud tulemusi pidada üpriski täpseteks. Tabelis 2 on välja toodud, netosissetuleku jaotus kõikide vastanute vahel.

Tabel 2 Netosissetulek leibkonna liikme kohta kuus (Allikas: autori koostatud)

Netosissetulek leibkonna liikme kohta €	% kogu valimist
kuni 150	2%
150-300	9%
301-500	22%
501-700	23%
701-900	18%
901-1200	15%
1201-1500	5%
1501-1800	3%
1801-2100	1%
2101 ja enam	3%

Vastanud Saaremaa elanikest käib täistööajaga tööl 68%, 12% on lapsehoolduspuhkusel, 9% omab firmat, 6% töötab osalise tööajaga, 3% on töötud ning mittetöötavaid õpilasi/üliõpilasi ning töövõimetuspensionäre on kumbagi 1%. Positiivne on see, et töötute osakaal kogu vastajatest on väike (Joonis 3).

Joonis 3 Tööga hõivatud inimeste osakaal (Allikas: autori koostatud)

Uuringus osalejate netosissetulek jäi enim vahemikku 901-1200 eurot, mis on kogu vastajates 26%. Tabelis 3 on välja toodud netosissetuleku suuruse jagunemine vastajate vahel.

Tabel 3 Uuringus osalenute netosissetulek (Allikas: autori koostatud)

Netosissetulek €	% kogu valimist
kuni 300	6%
301-500	11%
501-700	20%
701-900	20%
901-1200	26%
1201-1500	7%
1501-1800	4%
1801-2100	2%
2101 ja enam	3%

Statistikaameti andmetel oli 2017.aasta Eesti keskmine netopalk 986 eurot kuus ning Saaremaal oli 2017. aasta keskmine netopalk 718 eurot kuus (Statistikaamet, 2018). Samas on 501-700 eurot ja 701-900 eurot palka saavaid inimesi mõlemaid 20%.

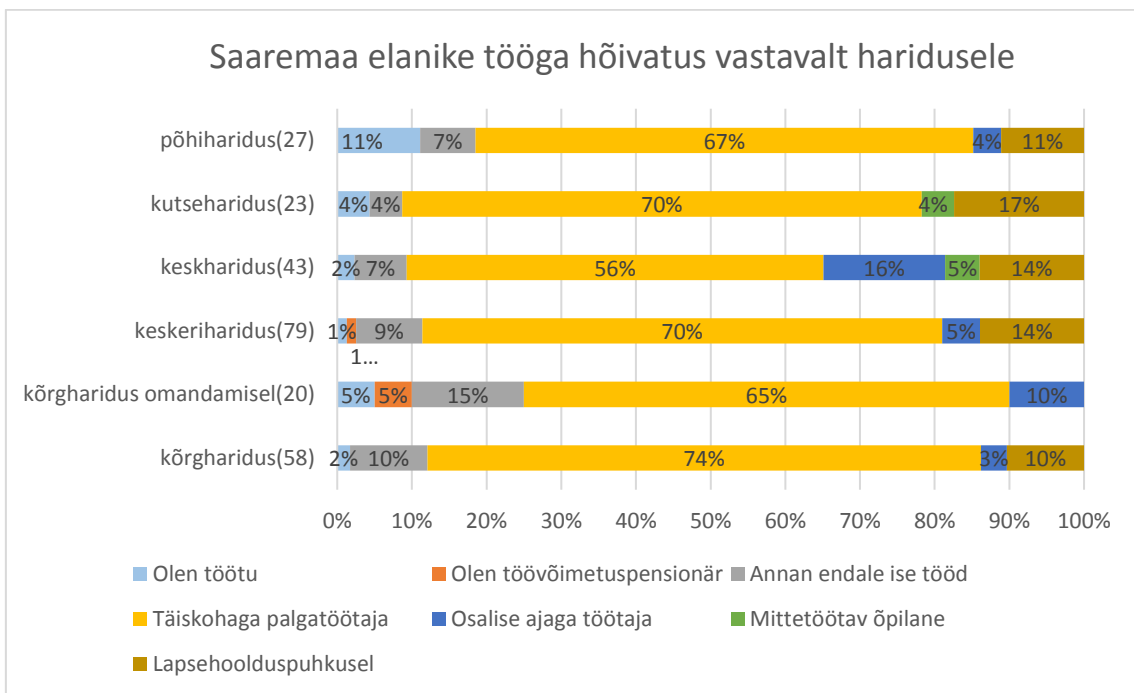
Igakuiste finantskohustuste suurus on keskmiselt 273 eurot kuus ning 18%-l vastanutest puuduvad igakuised finantskohustused.

Keskmiselt on saarlastel kogutud sääste 1972 eurot, sealjuures 16%-l vastajatest puuduvad üldse säästud. Oma rahaasju ei planeeri koguni 16% vastanutest ning 29%-l on tulnud ette olukordi, kus ei ole olnud võimalik õigeaegselt tasuda oma finantskohustusi.

3. UURINGU TULEMUSED

3.1 Saaremaa elanike finantsolukord

Uuringu tulemustest lähtuvalt on kõrgharidust omavate vastajate keskmine vanus 33,83 aastat, nende seas on enim täiskohaga palgatöötajaid ning töötuid on vaid 2%. Kõrgharidusega inimeste tööga hõivatus võrdluses teistega on samuti suurim. Endale ise annavad tööd ehk omavad firmat enim kõrgharidust omandavad ning juba kõrgharidust omavad isikud, vastavat 15% ja 10%, mis näitab, et nemad on rohkem hakkajamad ise äri alustama, kui näiteks kutseharidusega inimesed, kellest vaid 4% annavad endale ise tööd. Keskkharidusega vastanute seas on kõige vähem täistööajaga töötajaid ning enim, lausa 16% osalise tööajaga töötajaid. Töötuid on enim põhiharidusega vastanute seas (Joonis 4).

Joonis 4 Saaremaa elanike tööga hõivatus vastavalt haridustasemele (Allikas: autori koostatud)

2018. aastal on Eestis toimetulekupiir üksi elavale inimesele või perekonna esimesele liikmele 140 eurot kuus ning 112 eurot pere teisele ja igale järgmisele liikmele. Perekonna iga alaealise liikme toimetulekupiir on 2018. aastal 168 eurot kuus (Toimetulekupiir...). Sellest lähtuvalt on positiivne, et leibkonnaliikme kohta

sissetulekuid alla 150 euro kuus on vaid keskharidusega (5%), keskeriharidusega (1%) ja kõrgharidusega (2%) vastajate seas. (Joonis 5)

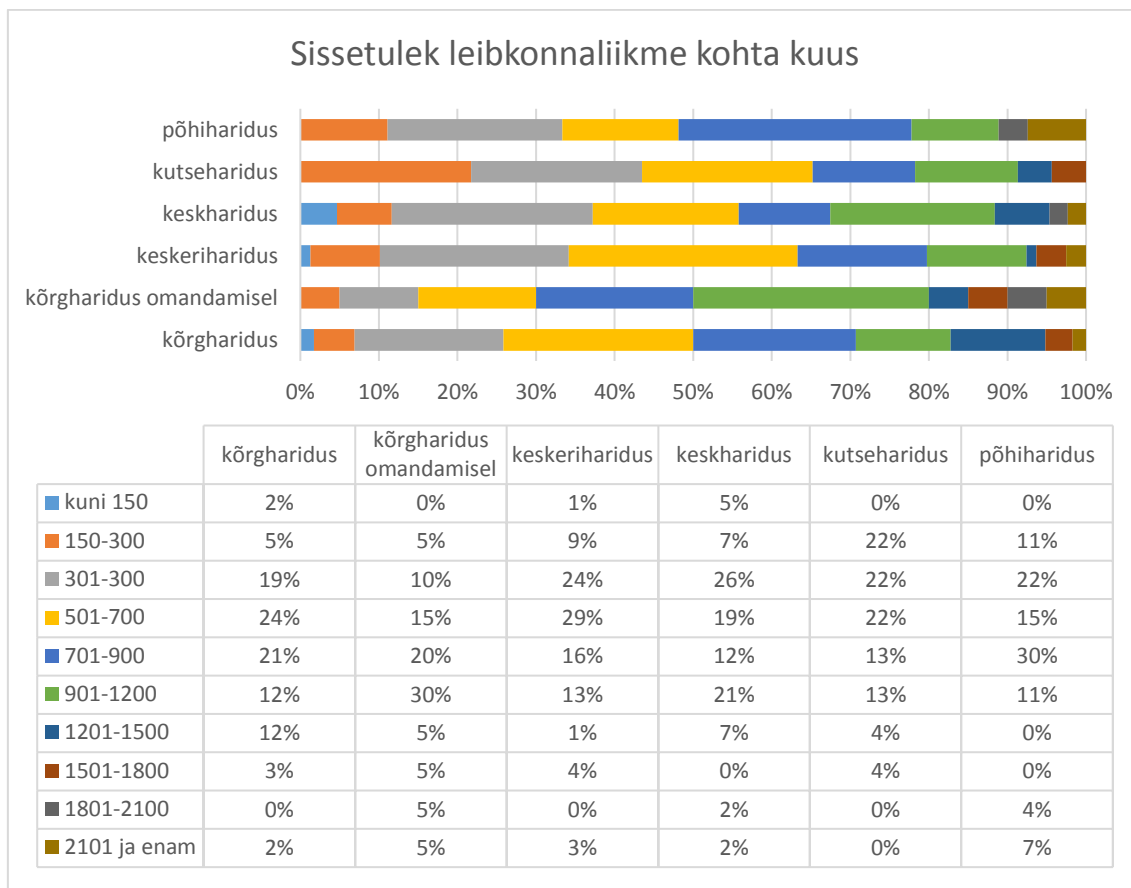
Kõrgharidusega vastajate seas on enim neid, kelle sissetulek leibkonnaliikme kohta jääb vahemikku 501-700 eurot, moodustades valimist ligi ühe neljandiku. 21%-l kõrgharidusega vastanutest jääb leibkonna liikme kohta netosissetulek vahemikku 701-900 eurot. Siinkohal tuleb mainida, et kõrgharidusega vastajatest 21%-l on leibkonnaliikmete arv 5 ja enam liiget, vaid 9% elab üksi. Vahemikus 1801-2100 eurot kuus ei ole ühelgi vastajal sissetulek leibkonna liikme kohta.

Kõrgharidust omandavate vastajate seas oli kõige enam neid, kelle netosissetulek ühe leibkonnaliikme kohta kuus jäi vahemikku 901-1200 eurot ning võrreldes kõrgharidust omavate vastajatega oli sissetulek ühe leibkonnaliikme kohta suurem. Kõrgharidust omandavatel vastajatel jäi 70% sissetulek leibkonna liike kohta üle 701 euro kuus, kõrgharidusega vastajatel seevastu vaid 50%-l. Nii suur erinevus tuleb sellest, et kõrgharidust omandavate vastajate seas on vaid 10% leibkonna liikmete arvuga üle 5 ning 35%-l vastajatest on leibkonnaliikmete arv vaid 2 liiget.

Keskeriharidusega vastajate seas oli kõige rohkem neid, kelle sissetulek ühe leibkonnaliikme kohta on vahemikus 501-700 eurot, suuruselt järgmine sissetulekugrupp on 301-500 eurot. Silma paistab see, et keskeriharidusega vastajatest vaid 37%-l jääb sissetulek ühe leibkonna liikme kohta suuremaks kui 700 eurot.

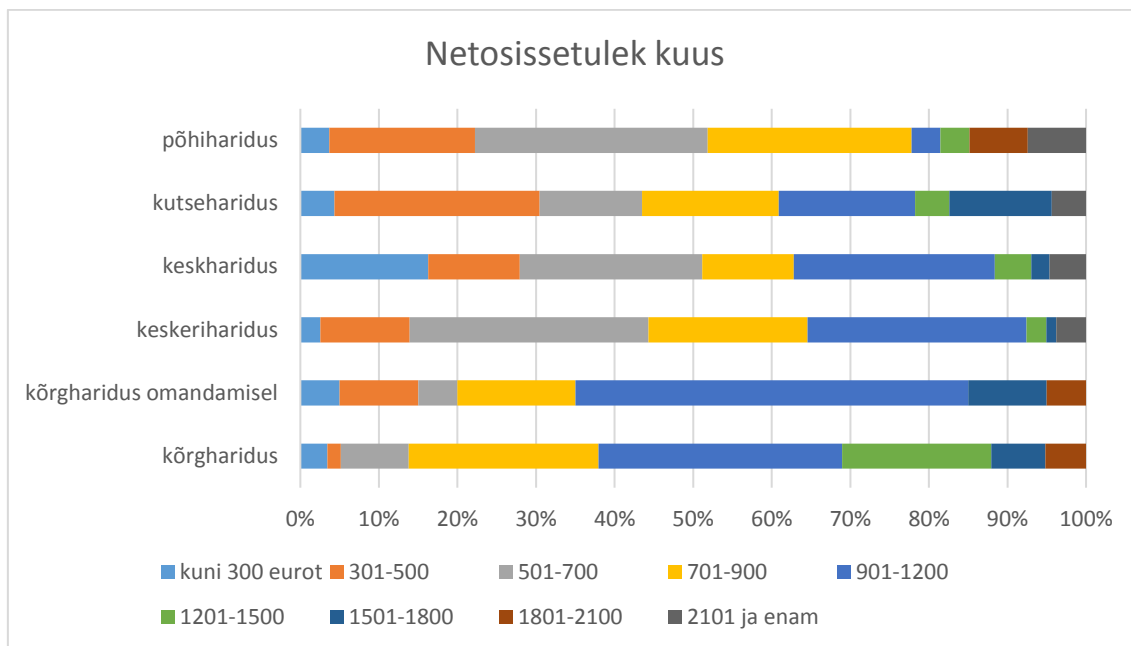
Keskharidusega vastajatest rohkem kui veerandil on sissetulek leibkonnaliikme kohta vahemikus 301-500 eurot. Üle 700 eurost sissetulekut leibkonnaliikme kohta esines 44%-l vastanutest. Kutseharidusega vastajatel on üle 700 eurost sissetulekut leibkonna liikme kohta vaid 35%-l vastanutest. Võrdselt 22%-l on sissetulek jagunenud järgnevate sissetulekugruppide vahel: 150-300 eurot, 301-500 eurot ja 501-700 eurot. See näitab, et kutseharidusega vastanute sissetulek eristub teistest väiksema sissetuleku poolest ning lisaks pole ükski vastaja valinud sissetuleku suuruseks üle 1801 euro.

Põhiharidusega vastajate seas on kõige enam neid, kelle sissetulek ühe leibkonnaliikme kohta jääb vahemikku 701-900 eurot, nii on märkinud 30% põhiharidusega vastajatest.

Joonis 5 Sissetulek leibkonnaliikme kohta kuus vastavalt haridustasemele (Allikas: autori koostatud)

Kui võrrelda vastajate netosissetulekuid, mis on esitatud Joonisel 6, siis kõrgemat palka saavad kõrgharidusega vastajad ja need, kellel on kõrgharidus omandamisel. Nende vastajate seas, kellel on kõrgharidus omandamisel saavad vaid 20% alla 700 eurost palka, ning kõrgharidusega vastajatest saab vaid 14% alla 700 eurost palka. Samal ajal põhiharidusega ja keskharidusega vastajate seas on üle 50% neid, kes saavad alla 700 eurost palka. Keskharidusega vastajate seas leidub kõige rohkem neid, kelle sissetulek jääb alla 300 euro. Põhiharidusega vastajate seas leidub samas üllatavalt palju neid, kes saavad üle 1800 eurost palka, tõenäoliselt võib nende seas olla inimesi, kes käivad kusagil välismaal tööl. Uuringus ei olnud küsitud, kus inimene töötab, seega võib olla vastajate seas inimesi, kelle elukoht on Saaremaal, aga kes käivad välismaal tööl.

Joonis 6 Netosissetulek kuus (Allikas: autori koostatud)

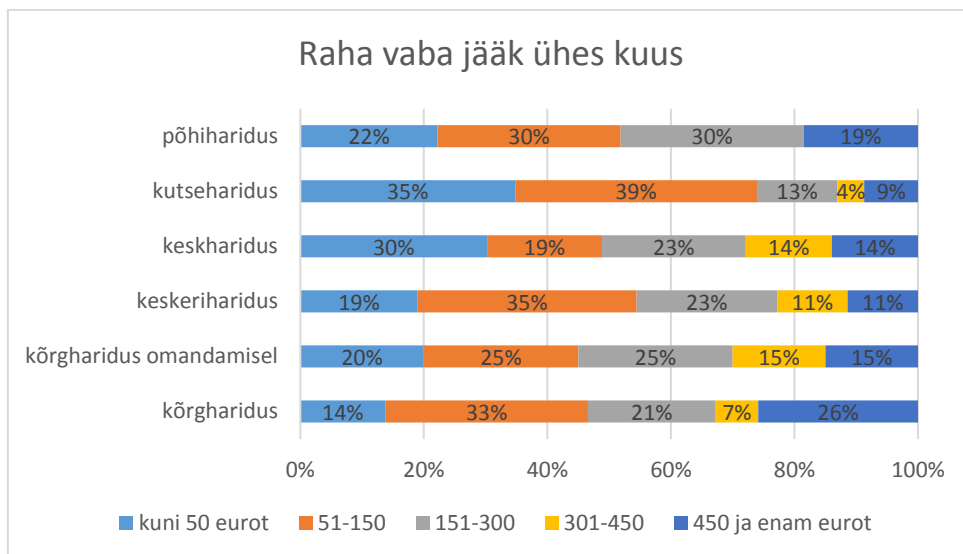
Selleks, et kontrollida, kas kõrgem haridustase on seotud parema majandusliku olukorraga (hüpotees 1: Kõrgema haridustasemega inimestel on parem majanduslik olukord), kontrolliti korrelatsioonianalüüsi teel seost haridustaseme ja netosissetuleku vahel. Allpool toodud Joonisel 7 on toodud vastajate haridustaseme ja netosissetuleku korrelatsioon. Pearsoni korrelatsioonikordaja $r = 0,18$, ehk $\sqrt{0,0332}$. Kuna kordaja jääb vahemikku 0,1-0,3, siis seos on olemas aga see on nõrk. Saab öelda, et seos netosissetuleku ja haridustaseme vahel on olemas, kuid see seos on nõrk. Seega see kinnitab püstitatud hüpoteesi, kuid tulenevalt valimi väiksest mahust ning nõrgast seosest, saab vaid järeldada, et tõenäoliselt esineb seos, kuid mis tüüpi see seos on ja kui tugev see tegelikult on, selleks tuleks läbi viia laiaulatuslikum uuring.

Joonis 7 Haridustaseme ja netosissetuleku omavaheline seos (Allikas: autori koostatud)

Uuringust tuli välja, et vastajatest vaid 16%-l puuduvad igakuised finantskohustused. Ülejäänul 84%-l vastajatest on vähemalt üks finantskohustus eluasemelaenu, väikelaenu, liisingu, järelmaksu, krediitkaardi või mõne muu finantskohustuse näol.

Alloleval Joonisel 8 on välja toodud, kui palju erinevate haridustasemega vastajatel on raha vaba jääk ühes kuus. Siit hakkab silma, et rohkem kui veerandil kõrgharidusega vastanutest on raha vaba jääk üle 450 euro kuus ning nende seas on kõige vähem neid, kelle raha vaba jääk kuus jääb alla 50 euro. Kõige vähem jääb raha üle kutseharidusega inimestel, neist lausa 35%-l jääb raha vaba jääk alla 50 euro kuus.

Joonis 8 Raha vaba jääk ühes kuus (Allikas: autori koostatud)

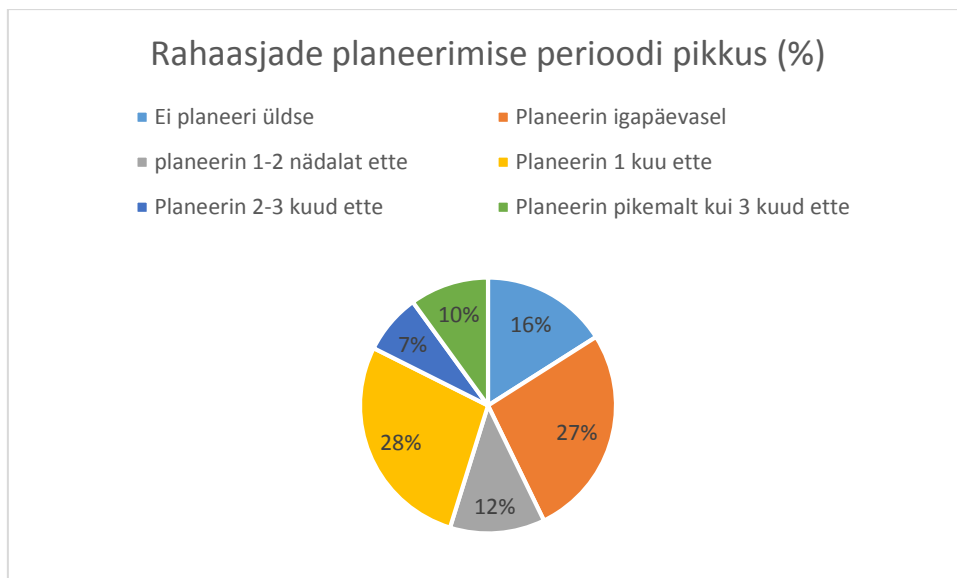
Lisaks kontrolliti korrelatsioonianalüüsi käigus seost haridustaseme ja raha vaba jäägi vahel kuus. Pearsons korrelatsioonikordaja on sellisel juhul $r=0,13$, mis näitab, et seos haridustaseme ja raha vaba jäägi vahel kuus on olemas, kuid see seos on nõrk.

Uuringus leitud tulemuste põhjal võib öelda, et Saaremaa elanike finantsolukorda mõjutab see, milline on haridustase, kuid mitte väga tugevalt. Üldiselt on Saaremaa elanike finantsolukord hea. Keskmine netosissetulek jääb üle 700 euro kuus, kuid erinevused erinevate palgagruppide vahel on suured, mis tähendab, et uuringus osalejate seas on hulk vastajaid, kelle sissetulek on kuni 300 eurot ja neid, kelle sissetulek ületab 2100 eurot. Igakuiste finantskohustuste suurus on keskmiselt 273 eurot, mis moodustub keskmisest sissetulekust 39%, kusjuures erinevad finantskohustused kokku võivad igakuisest netosissetulekust moodustada maksimaalselt 50%.

3.2 Saaremaa elanike rahaasjade planeerimine

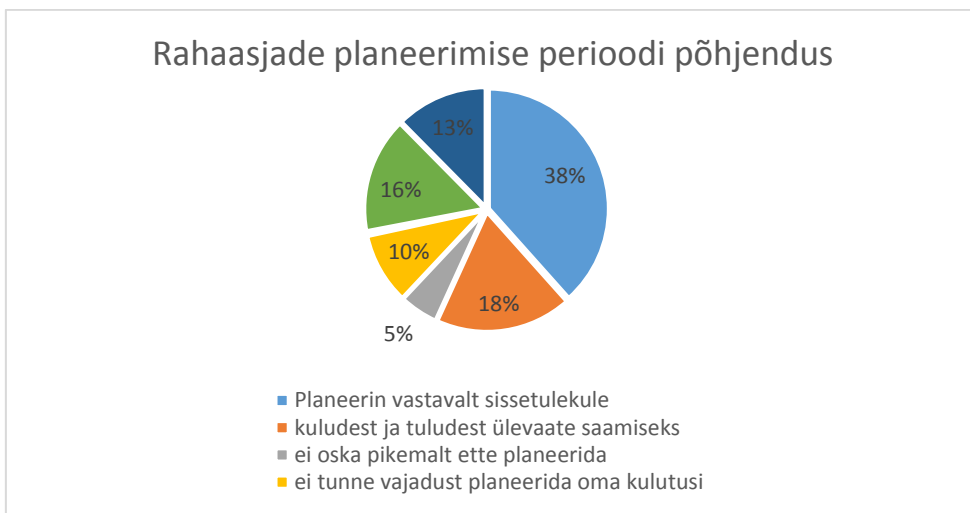
Uuringu tulemuste põhjal planeerivad vastajad kõige enam oma rahaasju (tulud, kulutused, suuremad väljaminekud) 1 kuu ette (28%), samas Eesti finantskirjaoskuse uuringu tulemustest võib välja lugeda, et 37% paneerib oma rahaasju ühe kuu piires (Saar Poll 2015). Igapäevaselt planeerib oma rahaasju koguni 27% vastajatest. Positiivne on see, et üldse ei planeeri oma rahaasju vaid 16% vastajatest, samas kui Eesti finantskirjaoskuse uuringu põhjal ei planeeri oma rahaasju 19% vastajatest (Saar

poll 2015). Saaremaa elanikud eelistavad oma rahaasju planeerida pigem lühema perioodi peale, sest 2-3 kuu ja üle 3 kuu planeerivad vaid vastavalt 7% ja 10% vastajatest (Joonis 9). Rahaasju planeerivad pikemalt kõrg- ja kutseharidusega vastajad. Naissoost ja meessoost vastajate vahel väga suuri erinevusi välja ei tulnud- mehed planeerivad oma rahaasju pigem pikemalt ning naised rohkem igapäevaselt oma rahaasju.

Joonis 9 Rahaasjade planeerimise perioodi pikkus (Allikas: autori koostatud)

Kui arvestada seda, et 28% vastanutest planeerib oma sissetulekuid 1 kuu ette ja 27% planeerib igapäevaselt, siis ei ole kuigi üllatav, et peamiseks planeerimisperioodi pikkust mõjutavaks teguriks on sissetulek (38%). (Joonis 10) Ülejäänud põhjendused jagunesid suhteliselt võrdselt: kuludest ja tuludest ülevaate saamiseks (18%), et olla valmis ootamatuteks väljaminekuteks (16%), et koguda raha suuremaks väljaminekuks (13%). Positiivne on see, et vaid 10% vastanutest ei tunne üldse vajadust oma rahaasju planeerida ning 5% ei oska oma rahaasju pikemalt ette planeerida.

Joonis 10 Kas ja kui pikalt ette Te enda rahaasju planeerite (suuremad ostud/kulutused, igakuised kulutused, sissetulekud jne)? (Allikas: autori koostatud)

Üle poole nendest, kes üldse oma rahaasju ei planeeri, on toonud põhjenduseks selle, et nad ei tunne vajadust oma kulutusi planeerida. Samas nende seas ei ole kedagi, kes peaks kohe laenama raha, kui peamine sissetulekuallikas ära kaoks ning säästusid on neil keskmiselt 2420 eurot. Neist 51% saaks rahaliste kohustustega hakkama kuni 1 kuu, ilma, et peaks kelleltki raha laenama.

Igapäevastest rahaasjade planeerijatest 40% põhjendasid, et planeerivad oma rahaasju vastavalt sissetulekutele, 24% arvates on vajalik olla valmis ootamatuteks väljaminekuteks ning 21% soovisid saada ülevaadet oma kuludest ja tuludest. Kuni 1 kuu saaksid igakuiste kohustustega hakkama 37%, 28% vastajatest saaks hakkama 1-3 kuud ning 18% saaks hakkama üle 6 kuu, ilma, et peaks kelleltki raha laenama. Sääste on neil keskmiselt 3153 eurot.

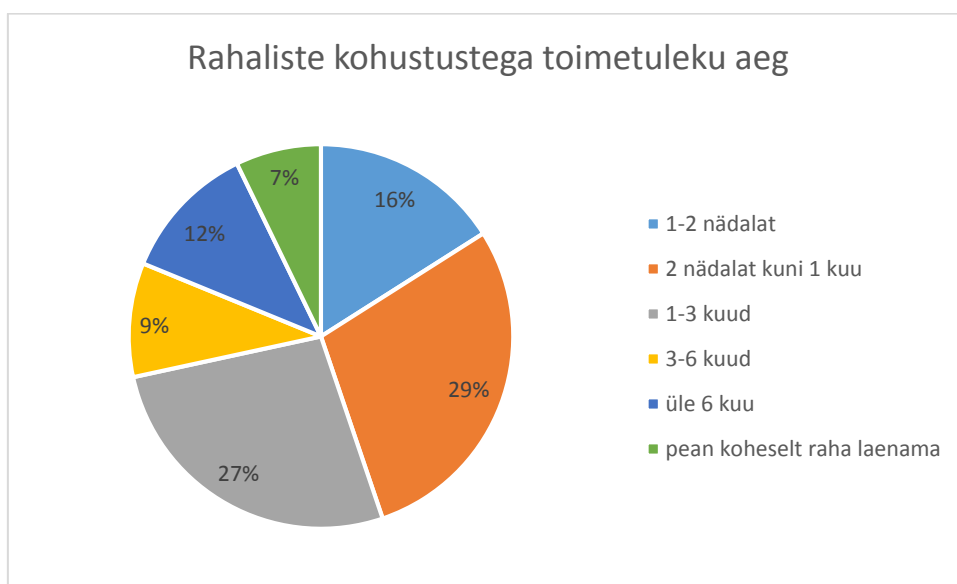
1-2 nädalat ette planeerijad sarnaselt rahaasjade igapäevaselt planeerijatega, planeerivad samuti kõige rohkem vastavalt sissetulekutele ning peavad oluliseks olla valmis ootamatuteks kulutusteks, kuid nemad hakkavad silma madalate säästudega (717 eurot).

Enamus neist, kes planeerivad oma rahaasju ette 1 kuu, põhjendasid seda planeerimisega vastavalt sissetulekutele (43%) Neil on sääste keskmiselt 1052 eurot, kuid see grupp eristub igapäevastest rahaasjade planeerijatest selle poolest, et kuigi nad

planeerivad 1 kuu ette, siis ilma raha laenamata saab neist 38% hakkama vaid 2 nädalat kuni kuu ning koguni 10% neist peaks koheselt kelleltki raha laenama.

Järgneval Joonisel 11 on ära toodud aeg, kui kaua saadakse hakkama igakuiste kohustustega ilma kelleltki raha laenamata, kui peaks ära kaduma peamine sissetulekuallikas. Uuringu tulemustest selgus, et enim on neid, kes saaksid hakkama 2 nädalat kuni 1 kuu ning neid, kes saaks hakkama ilma laenamata 1-3 kuud. Positiivse näitajana võib välja tuua selle, et vaid 7% kogu vastanutest peaks raha koheselt laenama, nende seas on ka keskmiselt säästetud summa vaid 477 eurot.

Kõrgharidusega vastajate seast saaks igapäevaste rahaliste kohustustega hakkama üle 6 kuu 47%, ilma, et peaks kelleltki raha laenama. Kutseharidusega vastajate seas on 87% neid, kes saaksid hakkama kuni 3 kuud, ilma, et peaks kelleltki raha laenama, kusjuures 57% neist saaks hakkama vaid 2 nädalat kuni 1 kuu. See näitab, et kõrgema haridustasemega inimesed oskavad paremini oma rahaasju planeerida.

Joonis 11 Kui Te kaotaksite oma peamise sissetuleku allika, siis kui pikalt suudaksite hakkama saada oma igapäevaste kulutustega (üür, laen, järelmaks, söök, kommunaalkulud jne) ilma, et peaksite kelleltki raha laenama? (Allikas: autori koostatud)

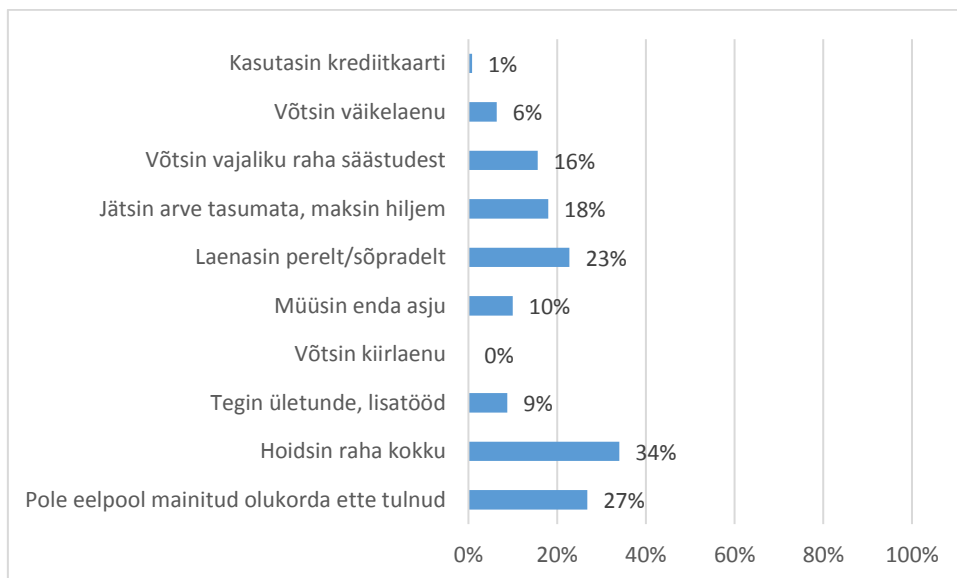
Uuringus küsiti veel, et kas on tulnud ette olukordi, kus mõni kuu ei ole võimalik enda finantskohustusi õigeaegselt tasuda? Kõigist vastanutest 61%-l ei ole tulnud ette probleeme oma finantskohustuste õigeaegse täitmisega, kuid ligi kolmandikul (29%) vastanutest on tulnud ette olukordi, kus ei olnud võimalik oma finantskohustusi

õigeaegselt tasuda. Ka siin joonistub muster, kus kõrgharidusega inimeste seas on 72% neid, kellel pole probleeme ette tulnud ja vaid 14%-l on tulnud ette olukordi, kus finantskohustusi pole olnud võimalik õigeaegselt tasuda. Seevastu põhiharidusega vastanutest on 41%-l tulnud ette olukordi, kus pole olnud võimalik tähtaegselt oma finantskohustusi tasuda.

Korrelatsioonianalüüsiga kontrolliti seost hariduse ja selle vahel, kas suudetakse oma finantskohustusi õigeaegselt tasuda. Pearsonsini korrelatsioonikordajaks tuli sel juhul $r=0,2$, mis näitab, et seos on olemas, kuigi see seos on nõrk. Seos nende näitajate vahel näitab seda, et kõrgema haridustasemega vastajate seas on vähem neid, kellel esineb probleeme oma finantskohustuste õigeaegselt tasumisega.

Lisaks kontrolliti korrelatsioonianalüüsiga seost raha planeerimise perioodi pikkuse ja finantskohustuste õigeaegse tasumise vahel, sel juhul tuli Pearsonsini korrelatsioonikordaja $r=0,04$, see seos on väga nõrk. Pearsonsini korrelatsioonikordaja finantsasjade planeerimise ja finantskohustustega hakkama saamise perioodiga tuli $r=0,003$, mis on samuti olematu seos. Seega hüpotees nr 2, et rahaasjade planeerimine suurendab valmisolekut tulla toime rahaliselt ootamatute olukordadega ei vasta tõele ning tuleb vastu võtta hüpotees: Rahaasjade planeerimine ei suurenda valmisolekut tulla toime rahaliselt ootamatute olukordadega.

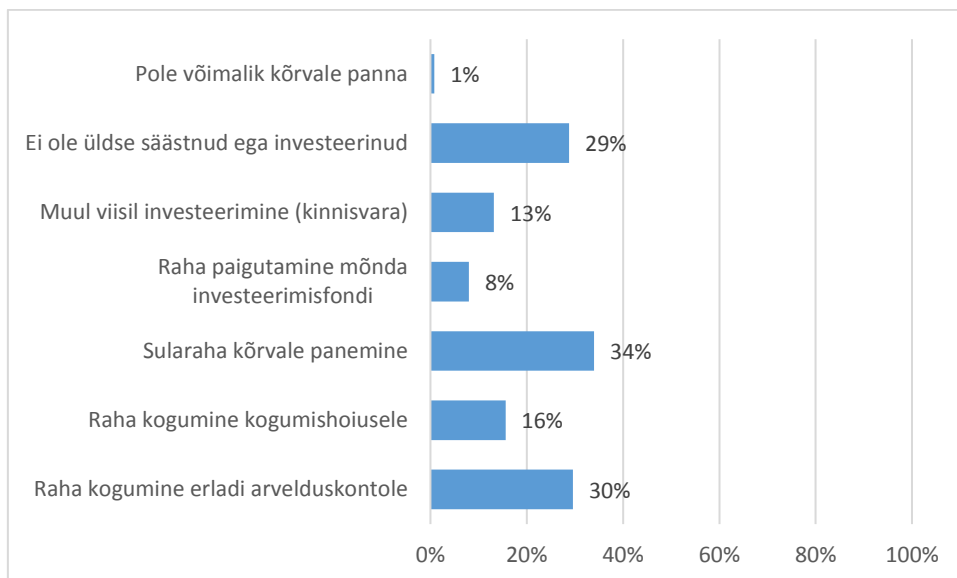
Järgneval Joonisel 12 on välja toodud tulemused selle kohta, mida on inimesed võtnud ette, kui sissetulekud ületavad väljaminekuid. Kuna vastajatel oli võimalik valida mitu vastusevarianti võib protsentide summa olla 100-st suurem. Umbes kolmandik vastanutest hoidis raha kokku, ligi veerand vastanutest laenas raha pereliikmetelt või sõpradelt, 18% vastajatest jättis mõne arve tasumata või maksis hiljem. Enam-vähem sama palju oli neid, kes võttis väikelaenu, müüs enda isiklikke asju või tegi lisatunde, et lisaraha teenida. Positiivne on see, et vastanutest mitte keegi ei ole võtnud kiiralaenu ning 16% kasutas sääste, et suuremaid väljaminekuid katta. Finantskirjaoskuse uuringus Eesti elanike seas seevastu ligi pooled vastajad kärpisid enda kulutusi, veidi üle poole elanikest laenas pereliikmetelt/sõpradelt ning 29% maksis arve tähtajast hiljem või jättis üldse mõne makse tasumata (Saar Poll 2015).

Joonis 12 Kui Teil on tulnud ette olukordi, kus sissetulekud ei kata väljaminekuid, siis mida Te olete ette võtnud, et rahaliselt ikkagi toime tulla? (Allikas: autori koostatud)

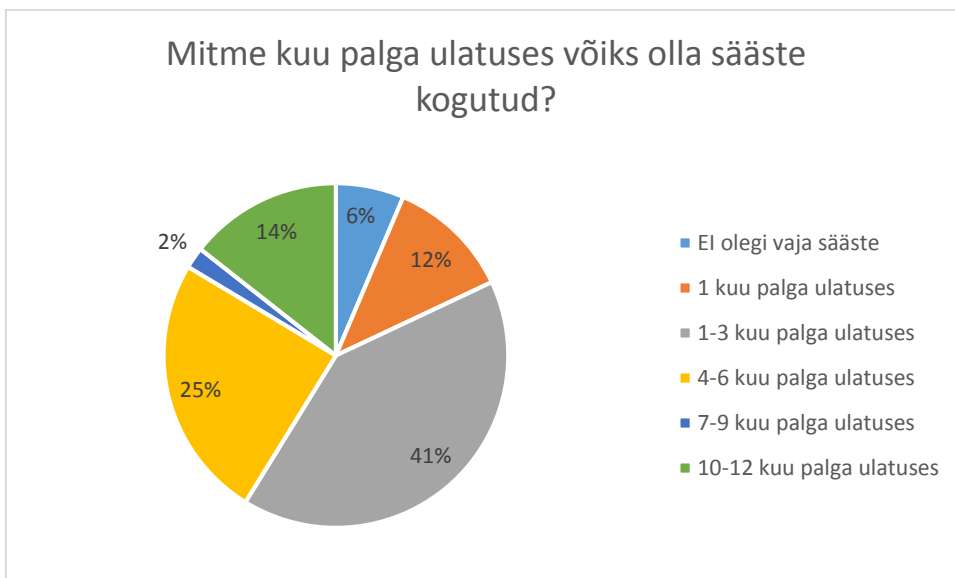
3.3 Saaremaa elanike säästmisharjumused

Viimase 12 kuu jooksul on mingil viisil raha säästnud või kõrvale pannud 71% uuringus osalejatest, see tähendab, et ligi kolmandik (29%) ei ole viimase 12 kuu jooksul üldse säästnud. Sarnased tulemused on välja tulnud ka Finantskirjaoskuse uuringus (Saar Poll 2015). Kõige rohkem pannakse kõrvale sularaha (34%) või kogutakse raha arvelduskontole (30%). Vähem populaarsem on raha kogumine kogumishoiusele (16%). Vähe, kuid siiski on ka neid inimesi, kes paigutavad oma raha mõnda investeerimisfondi (8%) ja investeerivad mõnel muul viisil(13%), kas kinnisvarasse või väärismetallidesse jne (Joonis 13).

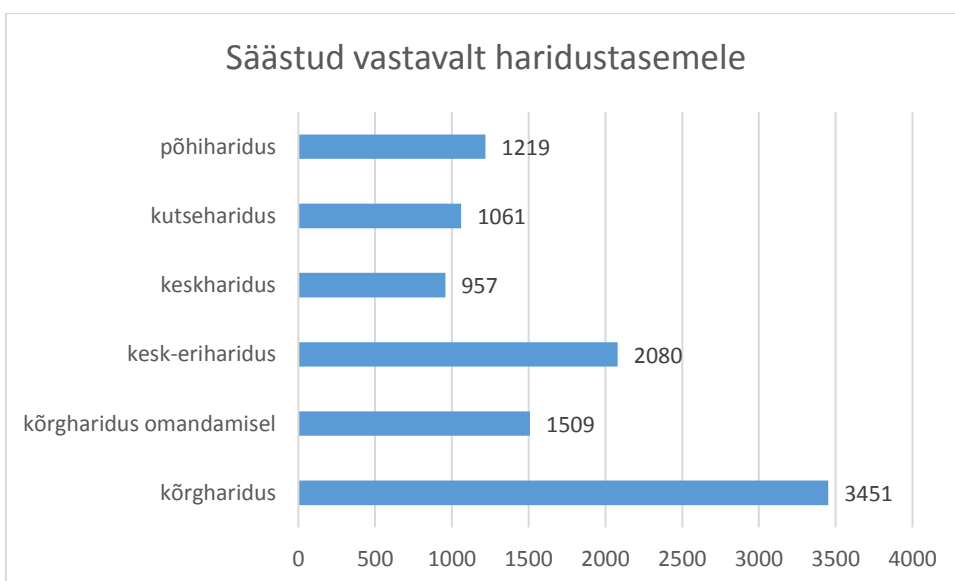
Joonis 13 Kas ja millisel viisil olete viimase 6-12 kuu jooksul raha säästnud või investeerinud? (Allikas: autori koostatud)

Käesolevas töös küsiti vastajatelt, kui mitme kuu palga ulatuses võiks olla sääste kogutud, et toime tulla ootamatute olukordadega. Järgneval Joonisel 14 on välja toodud käesoleva töö käigus läbiviidud uuringu tulemused, kus selgus, et 41% vastajatest arvas, et võiks olla kogutud 1-3 kuu palga ulatuses sääste, veerand vastajatest arvas, et sääste võiks olla kogutud 4-6 kuu palga ulatuses. Positiivsena võib välja tuua selle, et vaid 6% vastajatest arvas, et sääste polegi üldse vaja. Selle kohta, kui palju peaks olema sääste varutud, on väga erinevaid arvamusi, kuid üldiselt arvatakse, et kõrvale võiks olla pandud 3-6 kuu kulutusteks vajaminev summa (Finantsinspektsioon).

Joonis 14 Mitme kuu palga ulatuses võiks Teie arvates olla sääste kogutud? (Allikas: autori koostatud)

Seejärel uuriti vastajatelt kogutud säästude suurust. Vastajate keskmine säästetud rahasumma on 1972 eurot. Üldse puuduvad igasugused säästud 71-l vastajal, see on 28% kogu vastajatest. Uuringu tulemustes võrreldi ka seda, kas säästude suurust võib mõjutada haridustase. Järgneval Joonisel 15 on välja toodud inimeste säästud vastavalt haridustasemele. Kõrgharidusega inimeste keskmine säästude hulk on umbes 1400 euro võtta suurem kui keskeriharidusega vastajatel ja 3,6 korda suurem kui kõige väiksemate säästudega keskeriharidusega vastajatel.

Joonis 15 Kogutud säästud vastavalt haridustasemele (Allikas: autori koostatud)

Lisaks kontrolliti korrelatsioonianalüüsiga säästude suuruse ja haridustaseme vahelist seost. Pearsons korrelatsioonikordaja tuli $r = 0,14$, kuna see jääb vahemikku 0,1 ja 0,3, siis on tegu nõrga seosega. Leitud seos toetab samuti püstitatud hüpoteesi H1: Kõrgema haridustasemega inimestel on parem majanduslik olukord.

Võrreldes sellega, et vastajate keskmine palk jääb üle 700 euro ja keskmiselt on vastajatel sääste 1972 eurot, siis on vastajatel reaalset sääste keskmiselt umbes 2-3 kuu palga ulatuses. See jääb küll alla üldiselt soovitatule, kuid näitab, et inimestel on valmisolek ajutiselt toime tulla väiksema sissetuleku või suurema väljaminekuga.

3.4 Järeldused ja ettepanekud

Uuringu tulemused näitavad, et Saaremaa elanikud vanuses 18-45 eluaastat tegelevad suhteliselt aktiivselt oma rahaasjadega. Samas tuleks silmas pidada seda, et valim, mille põhjal analüüs teostati, ei olnud piisavalt suur, et analüüsida kõikide selles vanusevahemikus Saaremaa elanike rahaga ümber käimise harjumusi. Kuid siiski on võimalik uuringu tulemuste põhjal välja tuua mõningad tähelepanekud.

Analüüsides Saaremaa elanike finantsolukorda, võib väita, et kõrgema haridustasemega inimestel on parem majanduslik olukord. See väljendub erinevates aspektides - nende seas on kõige rohkem täistööajaga palgatöötajaid ning vaid 2% töötuid. Kõrgharidusega vastajate ja kõrgharidust omandavate vastajate seas on kõige vähem neid leibkondi, kelle netosissetulek kuus jääb alla 500 euro ühe leibkonnaliikme kohta. Lisaks on kõrgharidusega vastajate seas kõige vähem vastajaid kelle netosissetulek jääb alla 500 euro kuus. Järelikult on haridustasemel suhteliselt suur mõju majandusliku heaolu tagamisel ning oma finantsolukorra parandamisel. Tõenäoliselt on kõrgema haridustasemega inimestel rohkem teadmisi säästmisest, raha planeerimisest, erinevatest investeerimisvõimalustest ning oskustest, kuidas raha oma kasuks tööle panna, et tagada majanduslik turvatunne.

Saaremaa elanikud on aktiivsed võtma endale finantskohustusi. Vaid 16%-l vastajatest puuduvad igakuised finantskohustused, ülejäänutel on vähemalt üks finantskohustus. Keskmine finantskohustuste suurus on 273 eurot kuus, mis moodustab 39% keskmisest sissetulekust. See näitab, et igakuised rahalised kohustused on päris suured ning on

oluline olla valmis ootamatuteks olukordadeks. Kui sissetulek peaks mingil põhjusel vähenema või kohustused suurenema, siis peab tulema toime suhteliselt suurte finantskohustustega, et mitte jääda võlgadesse. Finantskohustuste võtmisesse on oluline suhtuda vastutustundlikult, et mitte sattuda makseraskustesse ning võlgadesse.

Rahaasjade planeerimisega mistahes viisil tegelevad 93% vastajatest, Saaremaa elanikud eelistavad oma rahaasju planeerida pigem lühema perioodi peale. Mehed planeerivad veidi pikema perioodi peale kui naised, mis võib tuleneda sellest, et mehed teevad rohkem suuremaid väljaminekuid ning naised tegelevad rohkem igapäevaste rahaasjadega. Peamiseks rahaasjade planeerimisperioodi pikkust mõjutavaks teguriks on sissetulek, ehk enamasti planeeritakse vastavalt sissetulekutele oma rahaasju.

Probleemiks võib pidada seda, et ligi kolmandikul vastajatest on tulnud ette olukordi, kus ei ole olnud võimalik oma finantskohustusi õigeaegselt tasuda. Siinkohal on enim probleeme kohustuste tähtaegse tasumisega tulnud ette põhiharidusega vastajate seas. See näitab seda, et finantskohustused on kas liiga suured või seda, et nende kohustuste täitmisesse suhtutakse ükskõikselt, sest kõigist vastajatest 18% on jätnud mõne kohustuse kas tasumata või maksnud hiljem, kui väljaminekud ületavad sissetulekuid.

Säästmisega tegeleb vähemal või rohkemal määral 71% uuringus osalejatest. Uuringust hakkas silma see, et investeerimisega tegeleb suhteliselt väike osa vastajatest. Enamus paneb kõrvale sularaha või kogub raha arvelduskontole. Siinkohal oleks oluline tõsta inimeste teadlikkust investeerimisest. Kui mõistlik oleks omada lihtsalt sääste kuni 6 kuu palga ulatuses, siis suuremad säästud võiksid olla pigem investeeritud, kas siis erinevatesse investeerimisfondidesse, väärtpaberitesse või kusagile mujale, kus raha väärtus ajas säiliks ning oleks ka mingi tootlus investeeritud rahale. Praeguse inflatsiooni käigus hoida suuri summasid lihtsalt arvelduskontol või sularahas ei ole kuigi mõistlik, kuna inflatsiooniga raha väärtus väheneb.

Uuringust tuli välja, et sääste võiks olla kogutud 1-3 kuu palga ulatuses ning kui võrrelda seda reaalseste säästudega, siis see vastab ka tegelikkusele. Nimelt on vastajatel reaalselt sääste kogutud umbes 2-3 kuu palga ulatuses. Uuringu tulemustest hakkas silma ka see, et kõrgharidusega vastajatel oli keskmiselt 1400 euro võrra rohkem sääste kui säästude suuruselt järgmisel grupil. Need tulemused näitavad, et inimestel on

üldiselt valmisolek lühiajaliselt toime tulla sissetuleku vähenemise või suuremate väljaminekutega, kuid see valmisolek võiks olla veidi parem.

KOKKUVÕTE

Hea finantskirjaoskuse tase on ühiskonnas muutunud üha olulisemaks teguriks, mis mõjutab inimeste ning riikide majanduslikku olukorda suurel määral. Finantskirjaoskusele on erinevad teadlased püüdnud aastaid leida ühest definitsiooni, kuid nad ei ole suutnud sellele anda endiselt ainuõiget definitsiooni. Seda mõjutab terve hulk erinevaid tegureid- haridus, kasvatus, käitumine, ühiskond, sotsiaalsed ja paljud teised tegurid. Finantskirjaoskuse taset on mõõdetud erinevate näitajatega- on välja töötatud spetsiaalsed küsimused, hindamaks finantskirjaoskuse taset, on tehtud erinevaid küsimustikke, millega on võimalik välja selgitada inimeste finantsteadlikkust ja rahaga ümber käimise harjumusi, et leida kitsaskohti, mis vajavad muutmist.

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, milline on Saaremaa elanike finantskäitumine ja raha planeerimise harjumused ning millisel määral ollakse valmis ootamatuteks olukordadeks.

Uuringu läbi viimiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ning andmete kogumiseks kasutati elektroonilist küsimustikku. Uuring viidi läbi Saaremaa elanike seas vanuses 18-45 eluaastat, kuna selles vanuses inimesed alustavad oma elu, loovad peret ja kodu ning on finantsmaailmas küllaltki aktiivsed.

Uuringu tulemustest tuli välja, et Saaremaa elanikud tegelevad suhteliselt aktiivselt oma rahaasjade planeerimisega. Majanduslikult parem olukord on kõrgharidusega vastajate seas, kuna nende hulgas on kõige vähem töötuid ning kõige vähem neid leibkondi, kelle netosissetulek kuus jääb alla 500 euro leibkonnaliikme kohta.

Saaremaa elanikel on üpriski suur laenukoormus. 84%-l vastajatest on vähemalt üks finantskohustus, kas siis eluasemelaenu, väikelaenu, krediitkaardi, järelmaksu või muu kohustuse näol. Keskmiselt on finantskohustuste suurus 273 eurot kuus, mis moodustab 39% vastajate keskmisest sissetulekust. Sellest tulenevalt on oluline olla valmis ootamatuteks olukordadeks, kui sissetulek peaks mingil põhjusel vähenema, et mitte sattuda makseraskustesse.

Rahaasjade planeerimisega tegelevad vähemal või rohkemal määral 93% vastajatest. Hoolimata sellest, et Saaremaa elanikud eelistavad pigem planeerida lühiajaliselt, on siiski positiivne see, et nii suur osa vähemalt mingilgi määral planeerib oma sissetulekuid ja väljaminekuid. Rahaasjade planeerimisperioodi pikkust mõjutavaks teguriks on enamasti sissetulek, mis tähendab, et Saaremaa elanikud planeerivad oma rahaasju vastavalt sissetulekutele.

Investeeringisega Saaremaa elanikud eriti ei tegele, pigem kogutakse raha sularahas või eraldi arvelduskontole. Vähest investeeringist võib mõjutada inimeste vähesed teadmised investeeringisest ning selle olulisusest. Siinkohal oleks oluline tõsta inimeste teadlikkust selles valdkonnas. Oluline on olla teadlik, et raha väärtus ajas langeb ning tuleb leida viise, kuidas raha väärtust säilitada.

Saaremaa elanike arvates võiks sääste olla kogutud 1-3 kuu palga ulatuses, sealjuures reaalne säästetud raha hulk on uuringus osalejatel 2-3 kuu palga ulatuses. See näitab, et inimestel on olemas võimekus tulla lühiajaliselt toime sissetuleku vähenemise või suuremate väljaminekutega, kuid see valmisolek võiks olla veidi suurem.

Töös oli püstitatud kaks hüpoteesi:

- 1) Kõrgema haridustasemega inimestel on parem majanduslik olukord;
- 2) Rahaasjade planeerimine suurendab valmisolekut tulla toime rahaliselt ootamatute olukordadega.

Püstitatud hüpoteese kontrolliti korrelatsioonianalüüsiga, mis näitas lineaarse seose olemasolu võrreldavate näitajate vahel. Selle tulemusel leiti, et kõrgema haridustasemega inimestel on suurem netosissetulek, samuti on neil igakuine raha vaba jääk suurem. Lisaks sellele suudavad nad paremini toime tulla oma finantskohustuste tasumisega. Säästude hulk on kõrgharidusega inimestel märgatavalt suurem kui madalama haridustasemega inimestel. Selles tulenevalt võib öelda, et püstitatud hüpotees, kõrgema haridustasemega inimestel on parem majanduslik olukord, leidis kinnitust.

Teise hüpoteesi kontrollimiseks otsiti seost raha planeerimise perioodi ning finantskohustuste õigeaegselt tasumise vahel. Nende kahe näitaja vahel seos praktiliselt

puudus ning hüpotees, et rahaasjade planeerimine suurendab valmisolekut tulla toime rahaliselt ootamatute olukordadega ei leidnud kinnitust.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Saaremaa elanike finantsolukorda mõjutab see, milline on inimeste haridustase. Üldiselt on Saaremaa elanike finantsolukord hea. Keskmine netosissetulek jääb üle 700 euro kuus, kuid siiski leidub hulk inimesi, kelle netosissetulek jääb alla 300 euro kuus ja neid, kelle sissetulek ületab 2100 eurot kuus, mis viitab palgalõhele. Tähelepanu tuleb pöörata rohkem madalama haridustasemega inimestele, kuna nemad on majanduslikult vähem kindlustatud, mis võib tuleneda sellest, et nad ei ole piisavalt finantsteadlikud, et oma rahaasju hästi planeerida ning mõelda ootamatute olukordade peale.

SUMMARY

ANALYSIS OF THE FINANCIAL BEHAVIOUR OF RESIDENTS OF SAAREMAA

Anita Hansen

The thesis is written in Estonian.

Keywords: financial literacy, financial behavior, savings, planning financial affairs, financial education⁴

The volume of the content of the thesis is 41 pages (from the introduction to the summary), it consists 15 drawings, 3 tables and 1 formula. There is one addition submitted in the thesis. 23 sources are used.

The level of good financial literacy is becoming an important factor in society, it influences a large rate of the economical situation of the people and countries. The level of financial literacy is affected by a whole range of factors - education, parenting, behavior, society, social and many other factors.

The aim of this thesis was to find out, what habits of financial behavior and financial planning residents of Saaremaa have and how much they are prepared for unexpected situations.

In the course of the work, it was sought to investigate whether people with higher education have better economic situation and whether planning financial affairs increases their willingness to deal with financially unexpected situations independently. Consequently, the following hypotheses were set:

- 1) People with higher education have better economic situation
- 2) Planning Financial affairs increases the willingness to deal with financially unexpected situations.

On the basis of this objective, literature on this field was researched. A brief overview of the studies conducted in Estonia was provided and a survey was conducted among

residents of Saaremaa between the ages of 18 and 45. A quantitative research method and an electronic questionnaire were used to collect data.

Hypothesis that people with higher education have better economic situation were confirmed, second hypothesis was not confirmed. Therefore, financial planning does not increase the willingness to deal with financially unexpected situations.

Saaremaa residents are active in lending. 84% of respondents have at least one financial liability. An average financial liability is 273 euros per month, which makes 39% of the average net income of respondents. Therefore, it is important to be prepared for unexpected situations where income should decrease for some reason, in order to avoid debt.

93% of respondents are planning their money affairs. Respondents plan rather short-term and according to income. A small percentage of respondents are investing. Most of respondents are collecting money rather in cash or in a bank account. At this point, it would be necessary to raise people's awareness of different investment opportunities and the fact that the value of money is decreasing over time.

Residents of Saaremaa have an average saving of 2-3 months' salary, which indicates that people have the ability to cope with short-term loss of income or unexpected expenses. However, there are also people who need to borrow money from someone immediately if the main source of income is lost.

It can be said that the financial situation of the residents of Saaremaa is influenced by the level of their education. In general, the financial situation of Saaremaa residents is good. Attention should be paid to people with lower levels of education, because they are economically less secure. Their awareness should be raised so that they can better plan their finances and think about unexpected situations.

KASUTATUD ALLIKAD

- Adrienssens, C., Dolan, P., Elliot, A., Metcalfe, R., Vlaev, I. (2010). Transforming Financial Behaviour: developing interventions that build financial capability.- *Consumer financial education body*, 1-87. http://pauldolan.co.uk/wp-content/uploads/2011/05/20100713_transforming_financial_behaviour.pdf (01.03.2018)
- Atkinson, A. et al (2006), Levels of Financial Capability in the UK: Results of a baseline survey.- *Financial Health Exchange*, 1-150. <https://financialhealthexchange.org.uk/wp-content/uploads/2015/11/Levels-of-financial-capability-in-the-UK-Results-of-a-baseline-survey.pdf> (05.03.2018)
- Atkinson, A. ja Messy, F.-A. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education.- *Pilot Study. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, 15, 1-72. doi:10.1787/5k9csfs90fr4-en OECD Publishing. (11.03.2018)
- Atkinson, A., Messy, F-A. (2011). Assessing Financial Literacy in 12 Countries.- An OECD Pilot Exercise. Discussion Paper.- *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 657-665. doi: 10.1017/S1474747211000539 Cambridge Core (11.03.2018)
- Baker, A., Tang, N.(2016). Self-esteem, financial knowledge and financial behavior.- *Journal of Economic Psychology*, 54, 164-176. doi: 10.1016/j.joep.2016.04.005 ScienceDirect (12.03.2018)
- Capuano, A., Ramsay, I. (2011). What Causes Suboptimal Financial Behaviour? An Exploration of Financial Literacy, Social Influences and Behavioural Economics. *U of Melbourne Legal Studies Research Paper*, 540, 1-244. doi:10.2139/ssrn.1793502
- Danes, S. M., Haberman, H. (2007). Teen financial knowledge, self-efficacy, and behavior: A gendered view.- *Journal of Financial Counseling and Planning*, 18(2), 1-14. <https://www.researchgate.net/publication/253732153> (10.03.2018)
- Finantsinspektsioon. Säätmine. <http://www.minuraha.ee/saastmine/> (28.04.2018)
- Heckathorn, Douglas D., Salganik, Matthew J. (2004). Sampling and estimation in hidden populations using respondent-driven sampling.- *Sociological Methodology*. 34, 193-239. https://www.princeton.edu/~mjs3/salganik_heckathorn04.pdf (10.04.2018)

- Huston, S.J (2010) Measuring Financial Literacy- *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296-316. doi: 10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x EBSCOhost (10.03.2018)
- Jürgenson, A., Nestor, M., Rell, M., Tinitis, P. (2013). Säästmisega seotud käitumuslikud aspektid ja eestlaste säästukäitumise mõjutamise võimalused.- *Poliitikauringute Keskus Praxis*
<http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2013-Saastmise-kaitumuslikud-aspektid-ja-saastmiskaitumise-mojutamine.pdf> (07.04.2018)
- Made, T. (2014) Vananedes rikkaks- Mõtteid pensioniportfelli koostamiseks. Tallinn: Flagella OÜ.
- Meriküll, J., Rõõm, T. (2016), Eesti leibkondade varad, kohustused ja jõukus: leibkondade finantskäitumise ja tarbimisharjumuste uuringu tulemused- *Eesti Pank*
<https://www.eestipank.ee/publikatsioon/teemapaberid/2016/jaanika-merikull-tairi-room-eesti-leibkondade-varad-kohustused-ja-joukus-leibkondade> (07.04.2018)
- Parring, T.(2012) Kuidas kodustada raha. Äripäev.
- Rahandusministeerium(2013) Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise programm aastateks 2013–2020
https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/finantskirjaoskusprogramm_20130213_kinnitatud_2.pdf (28.04.2018)
- Remund, D.L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy.- *The journal of consumer affairs*, 44(2), 276-295. doi: 10.1111/j.1745-6606.2010.01169.xm Wiley Online Library (03.03.2018)
- Riitsalu, L. (2012) Eesti õpilaste finantskirjaoskus PISA 2012 uuringu tulemused.- *Haridus- ja teadusministeerium*.
https://www.hm.ee/sites/default/files/contacts/files/pisa_2012_finantskirjaoskus_toim.pdf (13.03.2018)
- Saar Poll OÜ (2015). Finantsalase kirjaoskuse uuring Eesti elanike seas.
http://www.saarpoll.ee/UserFiles/File/Finantskirjaoskus_2015_ARUANNE_FINAL.pdf (13.03.2018)
- SPSS Tutorials: Pearson Correlation.- *Kent State University*
https://libguides.library.kent.edu/SPSS/PearsonCorr#cite_cohen (20.04.2018)

Statistikaamet. Palgastatistika üldkogu, valim, vastanud ja vastamisprotsent põhitegevusala (EMTAK 2008) järgi.
<http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=PA5217>
(28.04.2018)

Stolper, O., Walter, A. (2017). Financial literacy, financial advice, and financial behavior.- *Journal of Business Economics*, 87(5), pp 581-643. doi: 10.1007/s11573-017-0853-9 Springer Link(01.03.2018)

Toimetulekupiir ja toimetulekutoetus- *Eesti.ee* <https://www.eesti.ee/et/toetused-ja-pensionid/toetused-ja-huevitised/toimetulekupiir-ja-toimetulekutoetus/>
(28.04.2018)

Turu-uuringute AS, (2014). Finantsteenused- teadlikkus ning kasutamine.
http://www.fi.ee/public/Finantsteenused_2014.pdf (05.05.2018)

LISA

Lisa 1. Küsimustik

Lugupeetud vastaja!

Sinu vastus aitab välja selgitada Saaremaa elanike teadmisi ja kogemusi finantskirjaoskuse valdkonnas. Selleks, et uuringu tulemusel saaks Sinu finantskirjaoskust ja teadlikkust rahalistes asjades tõsta, palun vasta järgmistele küsimustele.

Vastamine võtab aega orienteeruvalt 10 minutit.

Uuring on anonüümne, saadud tulemusi kasutatakse vaid teaduslikul eesmärgil ning andmeid esitatakse üldistatud kujul.

Uuring viiakse läbi TTÜ Mereakadeemia Meremajanduse keskuse ettevõtluse eriala lõputöö raames Saaremaa elanike seas vanuses 18-45 aastat.

Küsimuste korral palun võta minuga ühendust anitahansen0@gmail.com.

Head vastamist!

Lugupidamisega

Anita Hansen

TTÜ Mereakadeemia Meremajanduse keskuse tudeng

1. Kas Te elate Saaremaal?

Jah Ei

2. Sugu

Mees Naine

3. Vanus

.....

4. Haridus

Põhiharidus

Kutseharidus

Keskharidus

Kesk-eriharidus

Kõrgharidus omandamisel

Kõrgharidus

Muu:.....

5. Milline on Teie leibkond?

Elan üksinda

Elan vanematega

Jagan elamispinda sõpradega

Abielus/vabaabielus, lasteta pere

Abielus/vabaabielus, lastega pere

Kasvatan last/lapsi üksinda

6. Mitu liiget on Teie leibkonnas?

1 liige

2 liiget

3 liiget

4 liiget

5 ja enam liiget

7. Milline on Teie hõivatus tööga?

Olen töötu

Olen töövõimetuspensionär

Annan endale ise tööd (oman firmat)

Olen täiskohaga palgatöötaja

Olen osalise ajaga palgatöötaja

Olen mittetöötav õpilane/üliõpilane (vanemad toetavad)

Olen lapsehoolduspuhkusel

Muu:.....

8. Netosissetulek ühe leibkonnaliikme kohta kuus:

kuni 150 euro

150-300 eurot

301-500 eurot

501-700 eurot

701-900 eurot

901-1200 eurot

1201-1500 eurot

1501- 1800 eurot

2101-2100eurot

2101 ja enam eurot

9. Vaba raha jääk ühes kuus keskmiselt:

0-50€

51-150€

151-300€

301-450€

450 ja enam eurot

10. Milline järgnevatest rahalistest eesmärkidest on Teie jaoks olulisim:

Igapäevane toimetulek

Laenu, liisingu täies ulatuses tagasimaksmine

Oma kodu ostmine/remontimine

Reisimine

Majanduslik turvatunne

Raha kõrvale panemine ootamatusteks

Puuduvad eesmärgid- elan palgapäevast palgapäevani

Muu:

11. Kas ja millisel viisil olete viimase 6-12 kuu jooksul raha säästnud või investeerinud? (võimalik mitu vastusevarianti)

Raha kogumine eraldi arvelduskontole

Raha kogumine kogumishoiusele

Sularaha kõrvale panemine

Raha paigutamine mõnda investeerimisfondi (nt vabatahtlik pensioni III samba kogumine, väärtpaberite ostmine, elukindlustusleping jms)

Muul viisil investeerimine (nt kinnisvara ost)

Ei ole üldse säästnud

Muu:

12. Mitme kuu palga ulatuses võiks Teie arvates olla sääste kogutud?

Minul ei ole vaja rahalist tagavara/sääste

1 kuu palga ulatuses

1-3 kuu palga ulatuses

4-6 kuu palga ulatuses

7-9 kuu palga ulatuses

10-12 kuu palga ulatuses

13. Kui palju on Teil sääste kogutud?

.....

14. Kas ja kui pikalt ette Te enda rahaasju planeerite (suuremad ostud/kulutused, igakuised kulutused, sissetulekud jne)?

Ei planeeri oma rahaasju üldse

Planeerin igapäevaselt

Planeerin 1-2 nädalat ette

Planeerin 1 kuu ette

Planeerin 2-3 kuud ette

Planeerin pikemalt kui 3 kuud ette

Muu:

15. Miks Te oma rahaasju just selliselt planeerite?

Planeerin vastavalt sissetulekule

Kuludest ja tuludest ülevaate saamiseks

Ei oska pikemalt ette planeerida

Ei tunne vajadust planeerida kulutusi

Ei oma enda sissetulekut

Et olla valmis ootamatuteks väljaminekuteks

Et koguda raha suuremaks väljaminekuks

Muu:

16. Kui Te kaotaksite oma peamise sissetuleku allika, siis kui pikalt suudaksite hakkama saada oma igapäevaste kulutustega (üür, laen, järelmaks, söök, kommunaalkulud jne) ilma, et peaksite kelleltki raha laenama?

1-2 nädalat

2 nädalat kuni 1 kuu

1-3 kuud

3-6 kuud

üle 6 kuu

Peaa koheselt raha laenama

Muu:

17. Millised on Teie igakuised finantskohustused? (saab valida mitu vastusevarianti)

Eluasemelaen

Väikelaen

Liising

Järelmaks

Kiiralaen

Mõni teine finantskohustus

Puuduvad igakuised finantskohustused

18. Teie netosissetulek kuus:

kuni 300 eurot

301-500 eurot

501-700 eurot

701-900 eurot

901-1200 eurot

1201-1500 eurot

1501- 1800 eurot

1801-2100 eurot

2101 ja enam eurot

19. Teie igakuiste finantskohustuste summa kokku:

.....

20. Kas Teil on tulnud ette olukordi, kus mõni kuu ei ole võimalik enda finantskohustusi õigeaegselt tasuda?

Ei ole ette tulnud

On tulnud ette

Minul puuduvad finantskohustused

21. Kui Teil on tulnud ette olukordi, kus sissetulekud ei kata väljaminekuid, siis mida Te olete ette võtnud, et rahaliselt ikkagi toime tulla?

Minul ei ole eelpool mainitud olukorda ette tulnud

Hoidsin raha kokku, kulutasin vähem

Tegin ületunde/ võtsin lisatöö

Võtsin kiirlaenu

Müüsin enda asju, et lisaraha teenida

Laenasin perelt või sõpradelt

Jätsin mõne arve tasumata või maksin tähtajast hiljem

Võtsin vajaliku raha kogutud säästudest

Võtsin väikelaenu

Muu:

22. Märkige, millisel määral nõustute järgnevate väidetega:

	Nõustun	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Ei nõustu
Enne palgapäeva on mul tihti raha otsas	☐	☐	☐	☐
Elan palgapäevast palgapäevani ja raha säästmise pole oluline	☐	☐	☐	☐
Erinevate finantskohustuste võtmist kaalun põhjalikult	☐	☐	☐	☐
Olen rahul oma majandusliku olukorraga	☐	☐	☐	☐
Igakuseid arveid tasun alati tähtaegselt	☐	☐	☐	☐
Ma ei kuluta raha mõtlematult	☐	☐	☐	☐